

IV. A visszatérés, beilleszkedés és kapcsolat változatai

1. Külhonnól belhonba

A demokrácia győzelme és a függetlenség kivívása túl későn következett be ahhoz, hogy az emigrálni kényszerült magyaroknak hozzátartozóikkal együtt számított hozzávetőlegesen egy milliányi tömege vagy annak akár csak jelentős része elkezdjen a hazatérés gondolatával foglalkozni.

Azoknak, akik 1945-ben vagy az utána következő években kerültek Nyugatra, 1956 volt az az időpont, amikor egy esetleges visszatérés a hazába még a megfontolandó lehetőségek közé tartozott. Az 1990-es felszabadulás olyan állapotban találta a nyugati magyarok túlnyomó többségét, hogy csak viszonylag kevesen latolgatták, hazatérjenek-e vagy maradjanak, és elenyészően csekély volt azok száma, akik a visszaköltözés mellett döntöttek. A nyolcvanas évek második felében még úgy látszott, hogy ha megtörténik a kommunista diktatúra bukása és megszűnik a szovjet megszállás, (legalábbis a fiatalabb nemzedékből) bőven akadnak, akik befejezettnek tekintik külföldi tartózkodásukat. Nem kis meglepetésre ez nem következett be. A nyugati magyarok csak eléggé gyér számban adták fel lakhelyüket és költöztek vissza szülőföldjükre.

Ennek magyarázatára többféle ok kínálkozik. A legjelentősebb kétségtelen személyes természetű. Az emigránsok - még az ötvenhatosok is - gyökeret eresztettek a befogadó országban. Nemcsak állampolgárságot szereztek, de integrálódtak is, családot alapítottak és hivatási pályájukon olyan előrehaladást tettek, amelyet kellő felelősséggel nem igen lehetett feladni. Különösen érvényes volt ez olyan családok esetében, ahol a feleség nem-magyar és a gyerekek esetleg csak a befogadó ország nyelvén beszélnek. Bizonyos koron túl az emberek nem szívesen változtatnak lakhelyet és munkahelyet, még ha szívükben ragaszkodnak is szülőföldjükhöz és magyarságukhoz. A hazatérési kedvre bénítóan hatott az életformában és az életstílusban a Nyugat javára mutatkozó különbség. A hazatérőknek olyan viselkedési kultúrával és az emberek közötti érintkezés olyan változataival kell szembesülniük, amelyekről a Nyugaton töltött évtizedek alatt eléggé elszoktak. A kívülről jövő sokkal gyorsabban fedezi fel és élesebben látja a kommunizmus nyomait, mint az, aki fél vagy egész életét abban élte le. A hazalátogató volt emigránsok hamar felismerték, hogy miért nem tudnának Magyarországon élni és mi minden hiányoznék, ami Nyugaton magától értetődő és megszokott. Végül bizonyára szerepet játszhatott a hazatéréstől való vonakodásban az a körülmény is, hogy kezdetben aggodalmakat ébresztett a kommunista uralom sok maradványának a rendszerváltozás ellenére is észlelhető továbbélése, személyi állományának csaknem teljes átmentése az új társadalmi rendbe, főleg a gazdasági pénzügyi életbe, a tömegtájékoztatásba és a szórakoztatási iparba. Ez jó néhányukban annak félelmét táplálta, hogy megfelelő külpolitikai erőviszonyok esetén némi visszarendeződés következhetik be. Az 1994-es választások eredménye pedig még inkább lankasztotta sokak hazatérési kedvét. Ez emigráns szemmel nézve és a hajdani menekültek tapasztalatai alapján aligha kecsegtethetett azzal a jövővel, amelyért érdemes felcserélni a Nyugaton való élés biztonságát, távlatait, sőt helyenként kényelmét.

1989-től kezdődően mégis akadtak, akik, feladva az emigráns vagy nyugati magyar létet, visszaköltöztek az évtizedek előtt elhagyni kényszerült hazába. Főleg öregek és olyanok, akik koruknál fogva még feladatot találtak hivatási pályájukon, vagy segítőszándéktól vezérelve támogatni akarták a demokráciára és a piacgazdálkodásra való áttérést, két olyan törekvést, amelyet a szabad Magyarország kormánya magáénak vallott. Voltak, akik ezért tértek haza, még ha érezték is, hogy gyenge az a hívó szó, amelyet az új Magyarország feléjük intézett és az a készség, amely a nyugati tapasztalatokat, azokkal rendelkező magyaroktól elfogadni hajlandó. Kormány, pártok, társadalmi szervezetek és intézmények gyakran emlegetik, hogy szükségük van a Nyugaton bevált ismeretekre, módszerekre és eljárási technikákra, de sok hazatért magyarnak mégis az volt a benyomása, hogy a társadalom szívesebben veszi, ha ezt idegen kínálja és adja át, nem pedig egy Nyugaton élt honfitárs. Az idősebbek közül többen azért települtek haza, mert nyugati valutában folyósított nyugdíjuk vagy öregségi járadékuk Magyarországon a nyugatinál jobb megélhetést kínált számukra.

Feltűnően kevés volt a hazatért emigráns politikusok száma. E tekintetben is észlelhető a fordulat elkészsége. 1990-ben már nem élt az emigráns politikai elit nagy része. Csak kevesen maradtak és azok is meglehetősen öregén azokból, akik akár a negyvenes évek végétől, akár 1956-tól kezdődően magyar érdekek nyugati képviseletére és védelmére vállalkoztak. A legjelentősebb hazatérő politikus Varga Béla, az 1946-os parlament le nem mondott elnöke volt, aki az új Magyarország vezetői kérésére hazalátogatóként megnyitotta az 1990-ben megválasztott országgyűlés első ülését, majd fél hónappal a szovjet megszállás megszűnése után, 1991. július 2-án hazatért szülőföldjére. Balatonbogláron lakott, majd Budapestre költözött. Ott halt meg 1995. október 13-án. A politikai életben azonban korára való tekintettel már nem tudott és nem akart részt venni. A New York-i hajdani Magyar Bizottság tagjai közül ketten tértek haza: Király Béla és Varga László. Az előbbi megtartotta azonban amerikai házáat. A politikában vagy azzal rokon területen működők közül visszaköltözött gr. Bethlen István, Csicsery-Rónay István, Kopácsi Sándor, Kovács K. Zoltán, O'sváth György, Pongrácz Gergely. A romániai fordulat után 1990-ben visszatért Erdélybe és politikai szerepet vállalt Szócs Géza költő.

A hazatért írók közül a legjelentősebb Faludy György, Gombos Gyula és Szócs Géza volt. A hazatértek közé tartozott Béky-Halász Iván (még 1985-ben), Dékány Károly (meghalt 1994-ben), ifj. Thury Zoltán (meghalt 1995-ben), Thierry H. Ilona, valamint Hajnal László Gábor, aki 1995-ben Sopronba költözött. Az újságírók közül Magyarországon él Császár László, Cserenyey Géza, Egri György, Lovas István, Skultéty Csaba, Zsillé Zoltán, Tardos János. 1988 óta Budapesten működik Püski Sándor könyvkiadó. A tudományok művelői közül hazatért Fehér Ferenc (röviddel utána meghalt), Fehérvári Géza, Bödy Pál, Heller Ágnes, Kazár Lajos, Kemény István, Mustó István, Balogh Zoltán. A művészek és művészeti szakemberek közül Magyarországra költözött Bíró Yvette, Makay Árpád filmoperatőr, Radványi Géza filmrendező (1986-ban, két év múlva meghalt Budapesten), Szalay Lajos (1988-tól 1995-ben bekövetkezett haláláig Miskolcon élt), Tokay János festő, grafikus. A vállalkozók és gazdasági szakemberek közül hazatelepült (volt, aki csak rövid időre):

Batthyány Ádám, Szapáry György, Szekeres Szabolcs, Kopits György, Szekeres Zsolt, Teleki Pál, Téglássy Tamás, Zwack Péter. Az emigráció szervezői közül részben vagy egészen hazaköltözött Jakabffy Ernő, Nagy Csaba, Szöllösy Árpád, Fáth Lajos. Viszonylag nagy számban tértek vissza Magyarországra katolikus papok, akiket egyházi főhatóságuk hazai szolgálatra osztott be, vagy akik maguk választotta területen kívántak munkálkodni, esetleg nyugdíjas éveiket eltölteni. Csak az ismertebbekre szorítkozva ezek között van Ádám János, Békés Gellért, Füzér Julián, Hites Kristóf, Mustó Péter, Pesti József, Rákos Raymund, Sajgó Szabolcs, Szabó Ferenc, Szőke János. A hazatértek száma azóta állandóan emelkedik. Hazatért Dél-Amerikából Mater Juhász Mária szerzetes tanárnő, valamint Kotsis István református lelkész, akit Buenos Airesből egy budapesti gyülekezet hívott meg 1991-ben. Viszonylag szép számban tértek haza a hajdani főnemesi osztály Nyugatra került tagjai. Míg 1966 és 1989 között csak ketten költöztek vissza Magyarországra, a hazatérők száma 1990 után észrevehető módon megnőtt. A magyar arisztokrácia jelen helyzetének és tagjai történetének ismert kutatója, Gudenus János József egy interjúban kitért arra a kérdésre, hogyan fogadták a Nyugaton élő magyar arisztokraták az őket közelről érintő kárpótlás tényét és gyakorlatát. Gudenus szerint: "A kárpótláshoz merőben másként álltak hozzá a kommunizmust itthon végigélő maradók és az emigránsok, pláne az 1945 körül távozó... Az országot közvetlenül a háború után elhagyók többet vártak a kárpótlási törvénytől, s bíztak a - legalábbis részleges -reprivatizációban. Tudvalévő, hogy Magyarországon - Csehországgal ellentétben - senki nem kapott vissza földbirtokot, kastélyt, céget. Ebből eredően sok embernél csalódás vagy inkább sértődöttség lett a kárrendezés következménye. Tudok olyanról, aki Bécsben valóságos propaganda-hadjáratot indított a kárpótlási törvény ellen, s az itteni jogalkotókat kommunistáknak és hazaárulóknak titulálta. Az itthon maradók viszont nem igen kergettek rózsaszín álmokat. Az átlagos kárpótlási összeg három-ötszáz ezer forint volt, persze akadt, aki kétfélmilliót vagy csak száz ezret kapott. A többség elégedetten vette tudomásul az elsősorban erkölcsi jóvátételt, s nem nagyon panaszkodott. Tudok olyanról is, aki büszkeségből vagy szerénységből nem forszírozta az igénybeadást, de azért ez elenyésző hányad/¹ Az iméntiekhez hozzáteendő, hogy Nyugaton is akadtak - mint például Desseffy Gyula -, akik jó kezekben látván és nemes célokat szolgálván hajdani birtokaikat és kastélyaikat nem igényelték vissza, hanem lemondtak róluk a haza és a nép javára. Kár, hogy ennek méltánylása és a hazafias érzületből fakadó áldozatkészség elismerése nem mindig történt meg.

Szép számmal voltak nyugati magyarok, akik nem érték meg az ország felszabadulását és a demokrácia győzelmét. Ezek közül többeknek csak a hamvai térhettek haza. A legnagyobb ünnepélyességgel és legfényesebb külsőségekkel Mindszenty József és Horthy Miklós újratemetése zajlott le. Mindszenty bíboros hamvait 1991.május 3-án mintegy ötezer osztrák és magyar hívő - köztük Kürt Waldheim államelnök és Alois Mock külügyminiszter - jelenlétében búcsúztatták el Mariazellben. A nyugati magyarok részéről Miklósházy Attila püspök mondott misét és az emlékünnepeken Czettler Antal, az Európai Szabad Magyar Kongresszus elnöke beszélt.

Hegyeshalomnál Mock külügyminiszter adta át a koporsót a magyar kormány képviselőjének, Andrásfalvy Bertalan művelődési és közoktatási miniszternek. Az emigráció nevében Nagy Alajos búcsúszavakat mondott, majd Csasz-kóczy Emil a Nyugaton élő hajdani politikai foglyok nevében a mariazei kegytemplom oltárán meggyújtott fáklyát átadta Fónay Jenőnek, a házai *Politikai Foglyok* Szövetsége elnökének. Az esztergomi bazilika előtti téren május 4-én csaknem százezres tömeg előtt búcsúbeszédet mondott Antall József miniszterelnök, majd a Mindszenty Alapítvány nevében a fribourgi Mehrle Tamás svájci főlelkész, végül Habsburg Ottó és Miklósházy Attila püspök. Hasonló ünnepélyességgel ment végbe két évvel később, 1993. szeptember 4-én Horthy Miklós volt kormányzó újratemetése Kenderesen. Vele együtt került a családi sírboltba felesége és fia, ifj. Horthy Miklós. A temetés magánjellegű, családi aktusként történt, de a politikai és társadalmi élet sok vezető személyiségének, valamint a résztvevők tízezreinek jelenlétében. Főleg sok volt katona jelent meg, tisztelegve a hajdani kormányzó emléke előtt. A temetési szertartást Hegedűs Lóránt református püspök végezte. A közönség soraiban szép számmal voltak nyugati magyarok is, akik közül Radnóczy Antal mondott - másokon kívül - búcsúbeszédet. Az akkori szocialista és liberális ellenzéki táborban, különösen annak budapesti értelmiségi szegletében gerjesztett hisztéria, hogy a díszes temetés a Horthy nevével jelzett uralom restaurálásának nyitánya, alaptalannak bizonyult.

A magyar értelmiség számos jeles képviselőjének a részvételével folyt 1988. július 7-én Bartók Béla hamvainak hazai földbe helyezése, majd később Jászi Oszkár újratemetése a Farkasréti temetőben 1991. június 17-én. A búcsúztatót az Egyesült Államokban Jászi legközvetlenebb hívei és barátai közé tartozó Borsody István történész mondta. Hazatértek két volt miniszterelnök hamvai is. Az 1979-ben meghalt Nagy Ferencet szülőfalujában, a Baranya megyei Bissében temették el újra, Kállay Miklóst pedig Kállósemjénben, a családi sírboltban helyezték végső nyugalomra. A magyar szociáldemokrata emigráció két vezéralakja, Kéthly Anna és Bán Antal hamvai is hazakerültek. Kéthly Annát 1990 november elején temették el újra a Rákoskeresztúri Köztemetőben, Bán Antalt pedig 1988 decemberében a Farkasréti temetőben. A Németországban meghalt Közi Horváth József keresztény demokrata politikus hamvai 1992 novemberében kerültek családjá sírjába, a Sopron megyei Agyagosszergényben. Magyarországon talált végső nyugvóhelyet 1993-ban Bay Zoltán és 1995 májusában Ispánki Béla angliai főlelkész, a Mindszenty-per elítélteinek egyike.

Nemcsak személyek tértek vissza Magyarországra, hanem *tárgyi* emlékek és személyi hagyatékok is. Köztük Mindszenty bíboros hagyatéka, amelyet a Mindszenty Alapítvány Mariazellben őrzött, mindaddig, amíg 1994-ben nem talált helyet egy budapesti Szabadság-hegyi villában. Cs. Szabó László hagyatékát a sárospataki református könyvtárnak adta. Selye János és egy rudóstársa, a bostoni Harvard Egyetemen tanító Szabó Sándor nevét viselő Selye-Szabó Alapítvány által gondozott tudományos anyag, a stresszelmélet világhírű magyar kidolgozójának gyűjteménye Szentésre került, miután az Alapítvány megkapta használatra a műemlékké nyilvánított egykori megyeházát.

A budai Hadtörténelmi Múzeum anyagát gyarapították a Magyar Királyi Honvéd Légierők tárgyi emlékei, amelyeket a kanadai Oshawában gyűjtöttek és őriztek meg az emigrációban élő repülők, Domokos János egykori főgépszerelő tiszthelyettes vezetésével. Domokos működtette az oshawai Magyar Repülő Múzeumot 1988-ban meghalt, a gyűjteményt 1992 januárjában szállították Budapestre.

A leggazdagabb emigráns anyag a Lakiteleki Népfőiskolán található. Ez részben az 1992. őszi budapesti "Az emigráció a hazáért" kiállítás befejezése után Lezsák Sándor közreműködésével Lakitelekre került tárgyakból, részben az azóta kapott küldeményekből áll. Az Emigrációs Gyűjtemény - vagy Múzeum. - 1993 júliusában nyílt meg és a Lakitelek Alapítvány népfőiskolai és kulturális központja részeként működik. A Szabó Tamásné által gondozott Gyűjtemény állandóan gyarapodik. Folyamatosan nő a tárgyi emlékek, könyvek, emigráns folyóiratok és lapok száma, úgyhogy már most az emigrációkutatás egyik fontos műhelyének tekinthető.

2. Hazai szerepvállalás

A hazatért emigránsok közül politikai tevékenységbe viszonylag kevesen fogtak, részben tartózkodásból és szerénységből, részben koruk miatt. Ez utóbbinak némileg ellentmondani látszik, hogy a politikailag legmagasabbra emelkedett két hazatérő - Varga László és Király Béla - 1990-ben nyolcvan, illetve hetvennyolc éves volt. Az előbbi 1990-ben alelnöke, 1991-ben pedig társelnöke lett a Keresztény Demokrata Néppártnak, 1994-ben e párt színeiben országgyűlési képviselő lett és korelnökként ő nyitotta meg a parlament alakuló ülését. Közben, 1992 nyarán rendkívüli nagyköveti és meghatalmazott miniszteri kinevezést kapott, azzal, hogy adott esetben nagyobb súllyal képviselhesen magyar érdekeket nemzetközi tárgyalásokon és értekezleteken. Király Béla három párt támogatásával Kaposvárott képviselőjelölt volt és független képviselőként bekerült az 1990-ben megválasztott parlamentbe. Később belépett az SZDSZ-be, de feltehetően attól a csalódástól vezetett, hogy katonai tudását és tapasztalatait sem pártja, sem a parlament nem vette igénybe, ráadásul különféle támadások is érték, az 1994-es választásokon már nem indult, hátat fordított a magyar belpolitikának. Az 1990-es parlamentben Király Bélán kívül még egy ismert volt emigráns ült Bethlen István. Németországból hazatérve a Magyar Demokrata Fórumban folytatott politikai tevékenységet és került be az országgyűlésbe.

Az 1994-es parlamentnek Varga Lászlón kívül még két hajdani emigráns tagja van. Az egyik Zwack Péter, aki Olaszországból 1987-ben költözött haza, átvette családját volt üzemet, 1990-91-ben washingtoni nagykövet volt, 1992-ben megalapította a Vállalkozók Pártját, az 1994-es választásokon több párt közös jelöltjeként mandátumot szerzett, és független képviselőként tagja az országgyűlésnek. A másik Mustó István, aki 1989-ben a német liberális Friedrich Naumann Alapítvány budapesti képviselője lett. Onnan 1993-ban kiválván a Szabad Demokraták Szövetsége listáján 1994-ben bekerült a parlamentbe, ahol főleg európai egyesülési kérdésekkel foglalkozik.

Az 1990-es választásokon más nyugatiak is kísérletet tettek a parlamentbe való bejutásra. így például a Zöldek pártjában Lipták Béla és kereszténynemzeti programmal Endrey Antal. Hasonlóképpen sikertelen maradt a New York-i alapítású (Sulyok Dezső politikai eszméit követő) Szabadság Párt magyarországi működése is. Tagjai csatlakoztak a Kisgazdapárthoz.

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt újjászervezésében részt vett a kanadai emigrációból 1964-ben hazatért Baranyai Tibor, aki 1990-ben a budapesti *Szociáldemokrata Népszava* felelős szerkesztője és a párt irányítóinak egyike volt. A belső küzdelmekben azonban alulmaradt. Hasonló volt a története Ravasz Károlynak, aki 1962-ben költözött haza Ausztráliából, 1988-ban bekapcsolódott a Kisgazdapárt újjászervezésébe, de a párton belüli viszályok eléggé elkedvetlenítették. Változatlanul végzi munkáját a Keresztény Demokrata Néppártban Kovács K. Zoltán. Először a budapesti pártközpontban sajtóügyekkel foglalkozott, majd - immár véglegesen hazatelepülve - mint a Barankovics István által vezetett Demokrata Néppárt hajdani képviselője - a párt oktatási és nevelési terveit megvalósító Barankovics Alapítvány vezetője lett.

Politikailag igen tevékeny a Hódmezővásárhelyen ügyvédi irodát nyitott hajdani ausztráliai emigráns, Endrey Antal, aki a *Nemzeti Újság* című lapot szerkeszti és a *Magyar Keresztény Mozgalom* elnöke. Ennek élén együttműködik a Torgyán József által irányított Kisgazdapárttal. Endrey - aki emigrációja alatt számos angol nyelvű magyar történelmi munkát írt és adott ki - 1993 tavaszán szenvedélyes hangon ábrázolta az általa tragikusnak jellemzett magyarországi helyzetet és a nyugati magyarok segítségét kérte. "Levél az emigrációhoz" című írásában elpanaszolta, hogy "...nyakunkba ült egy nemzetellenes összeesküvés, a többféle maffiák bünszövetkezete, mely örökös szolgálásra akar vetni bennünket... a nemzet túlnyomó többsége egyre mélyebbre süllyed az ínség mocsarában... Segítsetek! Torontótól Tokióig, New Yorktól Párizsig és Londonig folyik ellenünk a rágalomhadjárat... Segítsetek, emeljétek fel szavakat a világ fórumain... Igen, kell az anyagi segítség is az itthon küzdőknek."²

E küzdelem nemrég egy újabb kezdeményezéssel bővült Endrey Antal mint a brit jogelvekben és joggyakorlatban jártas ügyvéd azzal a javaslattal állt elő, hogy a magyar kormány perelje be a Nemzetközi Valuta Alapot és a Világbankot, mert szerinte mind a két intézmény rossz pénzügyi tanácsokat adott és ezzel Magyarországnak érzékeny károkat okozott.

A Magyarországon közéleti szerephez jutott volt emigránsok között említést érdemel az 56-os forradalomban kitűnt Kopácsi Sándor budapesti rendőrkapitány, aki Kanadából hazatérve ny. rendőrtábornagyi rangot kapott, majd az 1991-ben alakult Országos Polgárőr Szövetség elnökévé választották.

A külpolitikában és a diplomáciai munkában a belpolitikainál valamivel hatékonyabbnak bizonyult a nyugati magyar részvétel. Az emigránsok gyakori panasza volt, hogy az új Magyarország külpolitikai irányítói nem veszik igénybe azt a tudást, tapasztalatot, hely- és nyelvismeretet, amely a Nyugat-Európában és más kontinenseken élő magyarokban az évtizedek folyamán felhalmozódott.

Valóban, viszonylag gyér azoknak az eseteknek a száma, amelyek az iménti ténymegállapításnak ellentmondának. A helyzet megértéséhez tudni kell, hogy a kommunizmus előtti - nagyrészt náci- és fasisztaellenes, angolszász, francia és amerikai, de ugyanakkor antikommunista tájékozódású - diplomáciai kar, amelynek jelentős hányada Nyugatra került, aligha kínálhatott személyi rezervoárt egy újnak a felépítéséhez. Tagjai meghaltak, vagy megöregedtek. Diplomáciai szolgálatra nem igen jöhettek számításba. A budapesti külügyminisztérium tehát csak a nyugati - főleg egyetemeken tanító - fiatal, vagy középkorú értelmiségiekből vagy a nemzetközi gazdasági érintkezésben jártas magyarokból válogathatott. Ezt csak mértékkel tette. Az okot nehéz kideríteni. Jeszenszky Géza külügyminiszter egy müncheni magyaroknak adott nyilvános tájékoztatóban azt mondta, hogy a magyarországi külügyi fizetésekért nyugatiak nem igen vállalnak állami szolgálatot. Az érdekeltek, persze tagadják, hogy a fizetséget fontosabbnak tartják, mint a diplomáciában való közreműködés eszmei jelentőségét. Hogy végül kiknek van igazuk, a budapesti illetékeseknek vagy a nyugati magyarok részvételét szorgalmazóknak, csak konkrét esetek ismeretében dönthető el.

1990 és 1995 között négy nyugati magyar került nagykövetségként diplomáciai képviselőt élére. A már említett Zwack Péter, aki 1990 és 1991 között washingtoni nagykövet volt. Őt ugyancsak Nyugatról hazatért volt emigráns követte, mégpedig Tar Pál, aki 1991-től 1994-ig vezette a washingtoni nagykövetséget. 1992-ben az Angliában élt és 1991-ben hazatért Fehérvári Géza orientalista kuvaiti nagykövet lett. Ugyancsak 1992-ben nagykövetségi akkreditációt nyert mint Magyarország képviselője az Európa Tanácsnál a hajdani ötvenhatos svédországi menekült, egyetemi docens, majd bécsi üzletember Perényi János. Közvetlenül előtte, 1990-92-ben követségi tanácsos volt Bécsben. A londoni nagykövetségen szolgált 1990-től kezdődően az angliai magyar szellemi élet két neves képviselője: Siklós István és Czigány Lóránt. Mind a kettő követségi tanácsosi beosztásban rk. követi és meghatalmazott miniszteri címet kapott, és főleg kulturális diplomáciával foglalkozott. Siklós 1991 augusztusában meghalt, Czigány pedig 1992 végén távozott londoni állomáshelyéről, később kivált a külügyi szolgálatból.

Miután a magyar kormány 1988-ban felújította a tiszteletbeli konzuli intézményt, a köztársaság kikiáltása és a szabad választások után általában nyugaton élő tekintélyes magyar közéletti embereket bízott meg tiszteletbeli konzuli feladatok ellátásával. Ezek nem állami hivatalnokok, tehát fizetésben nem részesülnek és teendőikkel járó anyagi kötelezettségeiket maguk vállalják. Tb. konzuli megbízást kapott Balázs Béla (Calgary, 1990-), Ludwig von Bogdándy (Lajos, Linz, 1993-), Borlai Tibor (Brisbane, 1991-), Bojtos László (Cleveland, 1993-), Elek István (Monté Carlo, 1991 -), Erődi Harrach Vilmos (Frankfurt, 1991-1995), Fáskerty Gábor (Penang, Malajzia, 1993-), Félegyházy-Megyesy Jenő (Denver, 1993-), Ferdinándy László (Adelaide, 1992-), Ferenczy Lóránd (Curitiba, Brazília, 1990-), Füzesi János (Portaleza, Brazília, 1991-), Alexander de Gelsey (Sándor, Canterbury, Anglia, 1991-), Gerendás István (Guatemalaváros, 1993-), Hajnos Miklós (Zürich, 1994-), Hargitay Péter (Zürich, 1990-1992), Kékessy Dezső (Genf, 1991 -), Király János (Rio de Janeiro, 1991-), Eduardo Kovács Jones (Valparaiso, 1990-), Franz Lantos (Ferenc,

Innsbruck, 1993-), Mayer József (Windhoek, Namíbia, 1991-1994), Aharon Meir (Tel Aviv, 1991 -), Molnár András (Vancouver, 1990-), Nemes Vinzenz (Vince, Bregenz, 1993-), Pintér Lajos (Verona, 1992-); Pring Komjáthy Emese (Honolulu, 1994-), Dov Ramati (Eilat, 1993-), Veronica Ruttkay Pereira (Portó Alegre, Brazília, 1994-), Solymosy S. Edmond (Houston, 1993-), Szablya Ilona (Seattle, 1993-), Jósé Sabó Filho (Szabó József, Florianapolis, Brazília 1992-), Szentirmay Pál (Wellington, 1991-), Szmirnov István (Panamaváros, 1993-), SzöUösy Árpád (Basel, 1991-1994), Tár Sándor (Miami, 1992-), Temesfői István (Erfurt, 1991-1994), Toldalagi Pál (Boston, 1994-), Tömböly Dénes (Asunción, 1995-), Ungár Ferenc (Firenze, 1993-), Voisin Éva (San Francisco, 1993-), Josef Weiss (Jeruzsálem, 1994-), Zsigmond András (Liverpool, 1993-).³

A Kolozsvárra visszatelepült Szöcs Géza 1990 áprilisában a Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) főtitkára, egy évvel később politikai alelnöke lett. 1990 májusától egy ideig a romániai törvényhozásban szenátorként képviselte a magyar érdekeket. Jelenleg a sajtóéletben játszik vezető szerepet.

Minden külön megbízatás nélküli rk. követi és meghatalmazott miniszteri rangot kapott a már említett Varga Lászlón kívül 1994 decemberében egy további nyugati magyar, a Münchenben élő Ferenczy József.

Antall József miniszterelnök közvetlen tanácsadói körébe nyugatiakat is bevont. Köztük volt gr. Batthyány Ádám, O'sváth György és egy ideig gr. Teleki *Vél.* Budapest főpolgármesterének tanácsadói, valamint a budapesti magisztrátus tagjai közé tartozott Kemény István szociológus, aki Párizsból telepedett vissza Magyarországra.

A tudományos és társadalmi életben szerepet játszik Kende Péter mint az 56-os Intézet kuratóriumának elnöke, Bak János mint az intézet felügyelő bizottságának tagja és tudományos főmunkatársa. Az intézet kuratóriumának tagja Kovács K. Zoltán és Nagy Ernő is. Az 1945-ös Alapítványt létrehozója, Csicsery-Rónay István vezeti és közvetlen munkatársa Cserenyey Géza. A katolikus Magyar Karitás országos igazgatója a lakóhelyét München és Budapest között megosztó Frank Miklós. A Magyarok Világszövetségében a nyugati régió ügyében illetékes alelnök 1992 és 1995 között Jakabffy Ernő volt, őt 1995 áprilisában a svájci Bagi Lajos követte. A Magyar Atlanti Tanács munkatársa Reisch Alfréd.

A teljesen *vagy* részben hazatelepült írók és újságírók közül néhányan a napisajtóban is szerepet vállaltak. A többi között Faúdy György és Szöcs Géza, a kanadai Keresztes Tamás (Tom Kennedy) és Egri György, az amerikai Csicsery-Rónay István és a svájci Nagy Csaba. A Szabad Európa Rádió több hajdani munkatársa - végleges vagy átmeneti hazai lakóhellyel - rendszeres újságírói munkát vállalt Budapesten. Köztük volt, illetve van Juhász László, aki 1993 végétől 1994 nyaráig a Magyar Televízió hírigazgatója volt és Kasza László (Levente), aki az 1994-es választások után az MTV politikai adásainak főszerkesztője lett. Illés László rövid ideig a Magyar Rádió hírszerkesztőségének helyettes vezetőjeként működött. Magánrádióknak rendszeresen dolgozik Ekecs Géza. Az írott sajtóban is - különösen a Magyar Narancsban és a Magyar Hírlapban - munkát kaptak volt szabadeurópások: név szerint Császár László, Lángh Júlia, Fóti Tamás, Hamburger Mihály, Kovács Kristóf, Kovácsy Tibor, Schauschitz Attila.

Az 1994-es választások utáni időben az ellenzéki sajtó gyakori szerzői között található Lovas István és Hajnal László Gábor. A tömegtájékoztatásban vállalkozói kedvével tűnt ki a Németországban felnőtt, majd hazatért Tolvaly Ferenc és Prokopp Róbert. Céget alapítottak TV filmek és sajtótermékek készítésére, és terjesztésére. Tolvaly Ferenc a/mind ismertebbé vált MTM Kommunikációs Rt. elnöke. A Magyar Televízió, a Duna Televízió és a Magyar Rádió új kuratóriumainak a pártok által jelölt tagjai között öt volt emigráns van: Juhász László (MDF), Kovács K. Zoltán (KDNP), Lovas István (FKGP), Hamburger Mihály (SZDSZ) és Szenté Péter (SZDSZ). Az ellenőrző testületekben a hajdani nyugatiak közül Ravasz Károly és Szócs Géza szerepel.

Főleg a fővárosi sajtóban számos továbbra is Nyugaton élő író és újságíró nevével találkozhatunk. Gyakorta közöltek a többi között Büky Barna, Czigan Lóránt, Fejtő Ferenc, Gosztonyi Péter, Halász Péter, Hellenbart Gyula, Jotischky László, Kende Péter, a kölni Lázár István, Méray Tibor, Reisch Alfréd (a *Hungárián* Swrc-ban angolul) Sárközi Mátyás, Schöpflin György, Schreiber Tamás, Tardos Tibor. Többen előszeretettel adtak írást a Magyar Nemzetnek, nemcsak e lap tiszteletre méltó hagyományai és nemzetközi tekintélye miatt, de talán azért is, mert jelenleg a nyugati magyar értelmiség körében a legolvasottabb budapesti újságnak számít. Néhányan írtak és írnak az Új Magyarországra, a Magyar Hírlapba, a (Heti) Magyarországra, a Köztársaságra, a Magyar Fórumba, a Beszélőbe, a Heti Nemzeti Újságra.

A gazdasági életben nyugati magyarok nemcsak azzal vállaltak szerepet, hogy vállalkozókként vagy közös vállalatok társtulajdonosaiként kapcsolódtak be a termelésbe vagy értékesítésbe, hanem néhányan az állami irányításban közreműködtek. Az 1992-ben hazatért Téglássy Tamás 1993-ban az Országos Idegenforgalmi Hivatal elnöke lett, de az 1994-es választások után az új kormány e tiszteből leváltotta. 1990-ben Teleki Pál - a hajdani miniszterelnök unokája - először Antall József energiaügyi tanácsadója, majd 1991-ben a Magyar Olaj- és Gázipari Rt. elnöke, 1992-ben pedig az Állami Vagyonkezelő Rt. elnök-vezérigazgatója lett. 1993 júniusában lemondott; utóda egy ugyancsak Amerikából hazatért gazdasági szakember, Szekeres Szabolcs lett. 1994 januárjában azonban ő is távozott. Az iménti esetek nem azonosak, de függetlenül a szakmai nézeteltérések és érdekek hatásától, mintha mindegyik keletkezésében szerepet játszott volna a hazai és a nyugati gondolkodás közötti különbség, a dolgok megítélésének és az eljárási módok megválasztásának eltérő volta. Az a felismerés ugyanis, hogy Magyarországon más a helyzet és a környezet, mint Nyugaton és ezért talán más kezelést kívánnak a gazdasági folyamatok is.

Az imént említettekénél sikeresebb volt az 1956-ban Belgiumba menekült és ott tanult gr. Szapáry György bekapcsolódása a magyar pénzügyi élet irányításába. Mint a Nemzetközi Valuta Alap képviselője 1990 óta Magyarországon működött, majd 1993-ban a Magyar Nemzeti Bank alelnöke lett. Szapáry utóda a Valuta Alap képviselőjében 1993 és 1995 áprilisa között az ugyancsak magyar Kopits György volt. Bankszakemberként került vissza Magyarországra Mészáros Ferenc, a francia Banque Nationale de Paris főtisztviselője, közreműködve e bank másokkal együtt végzett budapesti bankalapításában,

1991 óta ennek a közös banknak a vezérigazgatója. Külföldi magyarok hazai vállalkozó kedvének példája a többi között az amerikai emigráns közéletben is szerepet játszó Bánkúty Géza kezdeményezése. Szegeden 1989-ben csomagoló gépeket előállító amerikai érdekeltségű gyárat alapított.

A magyarországi külföldi tőkebefektetések előmozdításában része volt a sikeres tőzsdeszpekulációi révén hírnevet szerzett kanadai Sarlós Andrásnak, emberbarátként és mecénásként pedig az ugyancsak tőzsei műveletek folytán rendkívül nagy vagyont gyűjtött Soros Györgynek. Az utóbbi által létesített alapítvány jelentős összegekkel támogatott, és támogat ma is kulturális és szociális célokat, ezzel az ország devizakészletét is gyarapítja.

3. Méltánylás és elismerés

a) Állami kitüntetések

A magyar kormány a nyolcvanas években már politikailag tőle távolálló nyugati magyarokat is figyelemre méltatott és kitüntetett, feltéve persze, ha azok ezt elfogadták. Így például osztrák-magyar irodalmi kapcsolatteremtő munkájáért 1985-ben Sebestyén György író, a battonyai SOS gyerekfalvú létrehozásához nyújtott segítségért 1986-ban a müncheni Ferenczy József megkapta a Magyar Népköztársaság Csillagrendjét, 1988-ban pedig a Finnországban élő Rác István író és fotóművész ugyanezt a kitüntetést. A köztársaság kikiáltása után 1989 és 1991 között a Magyar Köztársaság aranykoszorúval díszített Csillagrendjét kapta Határ Győző, Szász Béla, rubinokkal ékesített Zászlórendet Faludy György és Timár András, babérkoszorúval ékesített Zászlórendet Bogsch Árpád, Fejtő Ferenc, Tollas Tibor és a kanadai Sarlós András, Zászlórendet Püski Sándor.

Ezeket a még kommunista időkre emlékeztető kitüntetéseket az állami kitüntetésekről szóló 1991-es törvény alapján újak váltották fel; az Antall-, majd a Boross-kormány a nyugati magyarság sok tagját részesítette az elismerés és megbecsülés e jeleiben. Hivatalos kimutatás hiányában a szerző csak saját feljegyzéseire hagyatkozhatik a kitüntetettek listájának összeállításában. Éppen ezért ez nem tarthat igényt a teljességre.

A nyugati magyarok közül a legmagasabb kitüntetést, 1991 augusztusában Varga Béla, a magyar országgyűlés hajdani elnöke kapta. A köztársasági elnök a Magyar Köztársasági Érdemrend nagykeresztjét adományozta neki. A Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztjét a csillaggal kapta 1991-ben Kővágó József, 1992-ben O'sváth György, Yves de Daruvar (Daruvári Imre) és Kada Lajos érsek, pápai nuncius, 1993-ban Solti György karmester, 1994-ben Soros György, 1995-ben Király Béla. Középkeresztet kaptak: 1991-ben, Bodnár Gábor, Csilla von Boeselager (Fényes Csilla), Borbándi Gyula, Gábrriel Asztrik, Fischer József építész, volt miniszter, Gosztonyi Péter, Ribánszky László, Szörényi Éva, Vajay Szabolcs; 1992-ben Hajnal János festőművész; 1993-ban Ilona Bowden (a korábbi özv. Horthy Istvánné), Muráti Lili, gr. Wass Albert; 1994-ben Gertler Endre hegedűművész, Határ Győző, Kállay Kristóf, Méray Tibor, Spéter Erzsébet, Teller Ede; 1995-ben Kabdebó Tamás, Túttó György katolikus főlelkész; 1996-ban Etienne Hajdú (István) szobrászművész, John Lukács (János) történész.

A tisztikereszttel jutalmazottak 1991 és 1995 között a következők voltak: András Imre, Bánkúty Géza, Benkő Zoltán, gr. Bolza Ilona, Bozsóki János, Böröcz József, Buzády Tibor, Csicsery-Rónay István, Decsy János, Dreisziger Nándor, Egri György, Eszenyi László, Feketekúty László, Fehérváry István, Fercsey János, Ferenczy József, Franki Péter zongoraművész, Gábor Róbert, Galambos Ferenc (Iréneusz), Gömöri György, Hajdú Szabolcs, Hanák Tibor, Horváth Kálmán, Hőgye Mihály, Jakabffy Ernő, Jónás Pál, Jordán Emil, Kalocsi Margit, Lomniczy József, Márton Lajos Hugó premontrei szerzetes, Mattyasovszky-Zsolnay Miklós, Michnay Gyula, Nagy Pál, Nyeste Zoltán, Pásztor Lajos, Pataky Jenő színművész, Péter László (London), Polgár Kornél, B. Rác István, Ruzsik Vilmos, Szász Endre, Szeberényi Lajos, André de Székely (András), Szelezky Zita, Sziklay Andor, Szőke János, Sztáray Zoltán, Taubinger László, Tóth K. János, Tölly Julianna.

A kiskereszttel kitüntetettek között volt: Almásy Tibor ny. ezredes, Berger Margit (Mária Genovéva nővér), Bocskay T. József, Eszenyi Lászlóné, Gorka Pál, Györgyey Klára, Hamvas József mérnök, Helcz Tibor, Hidy Márta hegedűművész, Huff István mérnök, Kálmán Béla ny. ezredes, Kelemen Sándor, S. Koósa Antal, S. Koósa Antalné, Kovrig Bence, Mészáros György, Mészáros Györgyné, Németh István (Párizs), Pálffy András, Rékai Kati, Száraz István, Szóts Pál, Szöllősy Árpád, Takács József (Washington), Töttösy Ernő.

A Magyar Köztársasági Érdemrend fokozatain kívül Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztet is kaptak nyugati magyarok. Köztük Christine Arnóthy (Kriszta), Csapó Endre, Butty Gyuláné, Theész János. Kormány-kitüntetésben részesült továbbá Borsody István, Chászár Ede, Hites Kristóf, Maticza Istvánné Ágnes cserkész csapatfőtiszt, Sisa István, Wagner Ferenc.

Mint Magyarországon, a nyugati magyarok körében is akadt, aki elhárított magas állami kitüntetést. Amikor a Brazíliában élő Dessewffy Gyula arról értesült, hogy a kormány kitüntetni szándékozza, Göncz Árpád köztársasági elnöknek 1994.december 24-én küldött levelében megindokolta, miért nem fogadhat el kitüntetést. "Ha hű akarok maradni önmagamhoz és családom szelleméhez - írta -, akkor a magyar történelmi szemlélettel kell mérlegelnem a hazai eseményeket/ Ezekkel Dessewffy meglehetősen elégedetlen volt. "Hiányolom - közölte - az ejtett sebek orvoslását, a névtelen kisember panaszainak meghallgatását, az 1956-os csodálatos népfelkelés áldozatainak figyelembevételét. Ők minden segítséget, megbecsülést megérdemelnek. Hiányolom az emigráció teljesítményeinek elismerését, cselekedeteinek igazságos felmérését. Kárhoztatom külföldre kényszerült sorstársaim másodosztályú honpolgárrá süllyesztését. Gyűlölöm a bosszú irányította számonkérés gondolatát, de ahogy az érdemek elismerést kívánnak, úgy a bűnök leleplezése is szükséges. A múlt vizsgálása (nem esztelen megtorlás) az annyira kívánatos megbékélés előfeltétele... Mondhatod, helyesebb lett volna hallgatnom, elfogadni a megtisztelő kitüntetést. De nem tehetem. Közös múltunk, munkádnak őszinte megbecsülése őszinteségre kötelez. Egyetlen eredménye hosszú életemnek, hogy nem tartozom semmivel senkinek, csak sokkal önmagamnak... Mindent otthonom emelkedett szellemvilágának köszönhetek, ennek teszek eleget, amikor, javító szándékkal, kimondom a fogyatékoságokat."⁴

Számos nyugati magyar részesült a Pro Cultura Hungarica emlékplakett kitüntetésben. Ezt a művelődési és közoktatási miniszter adományozta olyanoknak, akiknek a szellemi életben végzett tevékenységeit és teljesítményeit elismerni kívánta. Ezek az adományozás sorrendjében a következők voltak: 1985-ben Dedinszky Erika; 1988-ban Kertész Sándor színházigazgató; 1989-ben Kilényi Edward zongoraművész; 1990-ben Lemhényi Zoltán kulturális szervező, Bodó Sándor és Iona képzőművészek; 1991-ben Erdély Sándor (Páneurópai Unió), Tihor Péter, Molnár József, Borbándi Gyula, Szabó Ferenc (Róma), Chernél Gyula, Bozó Gyula festőművész, Deák Ernő, gr. Széchenyi Péter, Bárki Éva Mária; 1992-ben Boór János, Brunner Erzsébet festőművész, Frank Magda szobrászművész, Földes Andor zongoraművész, (posztumusz), Kossányi Miklós és Miklósné, Starker János gordonkaművész, Szépfalusi István, Triznya Mátyás (posztumusz), Rába Lukács; 1993-ban Eördögh István, Fenyves Lóránd hegedűművész, Czettler Antal, Piazza Péterné Hunyor Katalin, Petrovszky Iván festőművész, Takács Miklós karnagy, Tóth László (Nápoly, posztumusz); 1994-ben Gémes István, Futaky István, Jólesz Károly főrabbi, Kassai György, Pósfay György, Szabadíts Irén grafikus; 1995-ben Kovesdy Pál (New York)⁵, továbbá Végh Sándor, Alex László, a bonni Szövetségi Szakképzési Intézet igazgatója.

b) Ötvenhatos érdemek és közérdekű tevékenység elismerése

Az 1956-os forradalomban való részvétel és a magyar nemzet érdekében végzett munka elismerésére szolgál az 1956-os Emlékérem és a Nagy Imre Emlékplakett. Az Emlékérem első tulajdonosai lettek Király Béla, Kopácsi Sándor, Pongráz Gergely, Kulcsár Lajos, Sztáray Zoltán, majd Nagy Alajos, Prágay Dezső, Mihályi Géza, Pintér Lajos, Prokop Péter, Rabi József, Ungár Ferenc, Tóth-Újhelyi Ágnes, Pressburger György, Hajdú Szabolcs, Fónagy Dezső, Béky-Halász Iván, Nagy Imre festőművész.

A Nagy Imre Emlékplakettet - mint a kuratórium elnöke - Göncz Árpád köztársasági elnök adja át. 1991 júniusától kezdve a nyugatiak közül a következők kapták: 1991-ben Bak M. János, Ballá Bálint, Borbándi Gyula, Borsody István, Gosztonyi Péter, Jónás Pál, Kende Péter, Luka László, Molnár Miklós, Nagy Ernő, Várallyay Gyula; 1993-ban Bujdosó Alpár, Gömöri György, Prágay Dezső, Sárközi Mátyás, Sipos Gyula, és posztumusz Kiss Sándor; 1994-ben Benkő Zoltán, Csicsery-Rónay István, Faludy György, Fejtő Ferenc, Kemény István, Koncz Lajos, Kovács Andor, Kovács Kálmán és Erzsébet, Magos Gábor, Méray Tibor, Mikó József, Molnár József, Nagy Balázs, Nagy Károly, Oplatka András, Pallai Péter, özv. Szabó Zoltánné (Zsuzsa), Szász Béla, Szörényi Éva, Sztáray Zoltán, Taraszovics Sándor, Tardos Tibor, és posztumusz Aczél Tamás, Heltai György, Kéthly Anna; 1995-ben András Sándor, Halász Péter (München), özv. Háy Gyuláné Majoros Éva, Kasza László, Márton László (Párizs), Nagy Csaba és Éva, Sujánszky Jenő, és posztumusz Háy Gyula.

A magyar kormány által 1995-ben alapított Kisebbségi Díj első húsz kitüntetettje között két nyugati magyar volt. Az Egyesült Államokban működő Magyar Emberi Jogok Alapítvány (Hámos László, Szekeres Zsolt, Hans Heinrich Thyssen-Bornemisza, Latkóczy Emese, Veress Bulcsú) "a határon túl élő magyar kisebbségek érdekében végzett nemzetközi lobby-tevékenységéért",

Szépfalusi István, a bécsi Bornemisza Péter Társaság vezetője pedig "a Nyugaton élő magyarság körében végzett úttörő szociográfiai, hitéleti és kisebbségi önszervező kutatómunkájáért" kapta a díjat

Nyugati magyarok egyéb, kevésbé ismert, ám nem kevésbé jelentős kitüntetések is kaptak. Ezek közül említésre méltó a Magyar Püspöki Kar által Buzády Tibornak szociális munkájáért 1992-ben adományozott Pro Ecclesiae Hungáriáé és a népjóléti miniszter által 1994-ben Frank Miklósnak a Magyar Katolikus Karitász élén végzett munkájáért adott kitüntetés.

c) Irodalmi, művészeti, tudományos díjak és nyilvános megtiszteltetések

A két legtekintélyesebb állami díjból viszonylag kevés jutott Nyugaton élő íróknak, művészeknek és tudósoknak. Kossuth-díjat Cs. Szabó László kapott először, de már csak halála után 1990-ben. Kossuth-díjban részesült 1991-ben Határ Győző, 1992-ben Szóts István filmrendező és 1994-ben Faludy György. A nyugatiaknak juttatott két Széchenyi-díjból az egyik, 1990-ben az 1973-ban elhunyt Kerényi Károlynak, és a másik 1993-ban Gombos Gyulának jutott. Kiváló művész címet kapott - egy évvel hazatérése után - 1989-ben Szalay Lajos, Balázs Béla-díjat az Egyesült Államokból hazatelepedett Bíró Yvette filmesztéta, és József Attila-díjat Ferdinandy György 1995-ben.

Alapítása óta majd minden esztendőben jutott a Bethlen Gábor Alapítvány díjaiból egy-kettő nyugati személyeknek és intézményeknek is. Bethlen Gábor-díjban részesült 1989-ben Gombos Gyula, 1990-ben Püski Sándor és Ilona, 1991-ben Molnár József, 1992-ben e könyv szerzője, 1993-ban Szöcs Géza, 1994-ben Sulyok Vince. A Márton Áron-emlékérem nyugati jutalmazottjai voltak 1988-ban a New York-i Magyar Emberi Jogok Alapítvány, az Erdélyi Világszövetség és Bárki Éva Mária, 1989-ben az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem és Király Béla, 1990-ben a Magyar Baráti Közösség és a genfi Zabolai-Csekme Éva, 1994-ben a Magyar Öregdiák Szövetség Bessenyei György Köre, 1995-ben a kanadai öregcserkészek Hunyadi Mátyás munkaközössége és a Buenos Aires-i Zrínyi Ifjúsági Kör.

A Magyar Művészetért Alapítvány díjazottai között volt 1990-ben Gombos Gyula és Szóts István filmrendező, 1992-ben pedig e könyv szerzője.

Az irodalmi díjak közül a Graves-díjnak 1990-ben Szöcs Géza, 1993-ban Horváth Elemér, 1994-ben Tóth Judit volt a kitüntetettje. A Soros Alapítvány életmű díjasai között volt 1993-ban Faludy György. 1991-ben Sanders Iván és Kassai György, 1992-ben Bátki János és Virág Ibolya, 1994-ben Hargitai Péter kapott Füst Milán-fordítói jutalmat. A Salvatore Quasimodo-díj 1993-ban Gömöri Györgynek jutott. A Magyar PEN Club emlékérmével kitüntették Györgyey Klárát, Szőnyi Zsuzsát, Szépfalusi Istvánt, Szépfalusiné Wanner Mártát, legutóbb Eva Barre-t, azaz Hegedüs Évát. 1989-ben Bárczi Gézaemlékérmét és 1992-ben a Madách pályázat különdíját kapta Nyéki Lajos. Az *Európai Utas* emléklakettjével 1992-ben Fejtő Ferencet, a magyar Pulitzer-emlékdíjjal ugyancsak 1992-ben Méray Tibort, 1994-ben Fejtő Ferencet jutalmazták. Az 1988-ban alapított Berzsényi-díj jutott Várdy Huszár Ágnesnek, Várdy Bélának, Csokits Jánosnak, Zugor Sándor festőművésznek.

Szép Ernő-jutalmat kapott 1992-ben Domahidy Miklós. A Lakitelek Alapítvány díjában részesült 1992-ben a kanadai Sárvári Éva. Egyéb irodalmi díjakat kapott 1989 és 1993 között Ferdinandy György, Kassai György, Kemenes Géfin László, Tóth Judit, Zirkuli Péter.

Az elismerés és méltánylás jeleként volt értelmezhető, hogy 1989. november 13-án a budapesti Vigadóban "Márai hazatér" címmel hat neves irodalmi és tudományos intézmény nagyszabású irodalmi estet rendezett. Ezen ismert irodalomtörténészek méltatták Márai munkásságát. Négy nappal előbb volt Határ Győző első budapesti szerzői estje, és ugyancsak a műveivel Magyarországra visszatért író iránti megbecsülés és tisztelet jegyében állott. Kétségtelen, hogy az embereket főleg az addig nagyrészt ismeretlen szerzők iránti kíváncsiság hajtotta az egymást követő szerzői estekre és irodalmi összejövetelekre, valamint könyvbemutatókra, de ugyanakkor a munkájuk iránti őszinte érdeklődés is.

Ez 1989 és 1991 között azzal az elvárással párosult, hogy megtörténik a nyugatiak részéről olyannyira óhajtott integrálódás. Megindult a Nyugaton élő festők, grafikusok, szobrászok bemutatkozása is. A munkáikat kiállító művészek közül az elsők között voltak a Rómában élő Prokop Péter, azután Saáry Éva, Kovács Kálmán, valamint olyan alkotók, akik már korábban is szerepeltek a magyar képzőművészek magyarországi kollektív tárlatain. Most önálló kiállításokkal léptek a hazai közönség elé. Az érdeklődésre nem lehetett panasz. Észrevehető volt azonban, hogy mind az írók, mind a képzőművészek között mindig elsősorban azok felé fordult a figyelem, akik ismeretleneknek vagy újaknak számítottak, és akiket még körülengett a nyugatiság, az emigráns-lét, és a kommunizmussal való látványos, tüntető szembenállás varázsa. Ez a már alkotásaikkal hazatért és Magyarországon otthonosan mozgó személyekből olykor féltékenységet váltott ki.

A Magyar Tudományos Akadémia megújulása jeleként és új korszaka nyitányaként megsemmisítette a kommunista uralom alatt történt kizárási határozatokat és visszafogadta tagjainak sorába a magyar tudomány korábban üldözött vagy háttérbe szorított kimagasló képviselőit. Visszakapta akadémiai tagságát több Nyugatra menekült tudós is, köztük posztumusz Szent-Györgyi Albert és Horváth Barna, az élők közül Bay Zoltán.

A Tudományos Akadémia új tagjai közé tartozott a Magyarországra visszatért és 1990-ben levelező taggá választott Heller Ágnes. A Nyugaton maradtak közül külső tag lett Ambrus Gyula, Berde Botond, Bornemissza Elemér, Galambos János, Halasi-Kun György, Karády Viktor, Kende Péter, Kennedy József, Kibédi Varga Áron, Klein Éva, Kovács Ervin, Ladik János, Lányi K. János, Lengyel Péter, Molnár Miklós, Nagy F. András, Péter László, Pulay Péter, Rabó Gyula, Salamon István, Sándorfy Kamill, Sinkovics József, Szabó Dénes, Takács Lajos, Udvardy Miklós, Váfi Gábor. A tiszteleti tagok közé került Lax Péter, Sándor N. György, Scitovszky Tibor, Sebők Tamás, Teller Ede, Tóbiás Károly.

Mindez a nyugati magyar tudományosság megbecsülését és azoknak a szakmai kapcsolatoknak a helyreállítását jelezte, amelyek a hazai és a külföldi magyar tudósok között a kommunizmus évtizedei alatt nem, vagy csak hézagosan működhettek. Nyugati tagokkal bővült a Széchenyi Irodalmi és Művészeti, illetve a Magyar Művészeti Akadémia.

Közöttük volt Határ Győző, Szalay Lajos, Szóts István és Vágó Péter. A nyugati magyar tudósoknak az egyetemese magyar tudományban kivívott helyét erősítette, hogy az 1985-öt követő évtizedben közülük hárman kaptak Nobel-díjat. 1986-ban a Kanadában élő Polányi János a kémiai, 1994-ben pedig az Egyesült Államokban működő Harsányi János a közgazdaságtudományi és Oláh György a kémiai Nobel-díj kitüntetettje lett. Szétfeszítené ennek az áttekintésnek a kereteit, ha kitérnénk nyugati magyar tudósok valamennyi hazai megtiszteltetésére és érdemeik nyilvános elismerésére. Ebben az érintettek némileg annak jelét is látni vélték, hogy a magyarországi tudományos intézmények nem feledkeztek meg a sok értékes segítségről, amelyben évtizedeken át hazai kartársaikat, valamint oktató és kutató intézeteket részesítettek. Több egyetem díszdoktorává avatott Nyugaton élő tudósokat. Közülük hadd történjék említés néhány tudományág szűkebb körén kívül is ismert névről: Bogyay Tamás, Harsányi János, Kibédi Varga Áron, Makkai Ádám, Oláh György, Petőfi S. János, Szabó Dénes, a szabadalmi és szerzői jogi szakértő Bogsch Árpád, az amerikai Tóbiás Károly, a svájci Pálffy Sándor, valamint protestáns teológiai akadémiák által díszdoktori címmel kitüntetett Bertalan Imre, Gyenge Imre, Harsányi András, Unghváry Sándor, Vatai László. Arról sem szabadna elfeledkezni, hogy több magyarországi város 1990 után díszpolgárává fogadott Nyugaton élő prominens magyarokat. A legtöbb díszpolgári cím Habsburg Ottónak jutott. Budapest díszpolgára lett 1992-ben Kővágó József, 1993-ban Fischer József, a főváros második világháború utáni újjáépítési kormánybiztosa.

4. Érzékenységek párviadala

A kölcsönös érzékenység a hazaiak és a nyugatiak viszonya alakulásának állandó kísérőjelensége volt. A hazaiak érzékenyen reagáltak mindenre, ami a nyugati magyarok körében velük kapcsolatban történt: a vétkek, hibák, fogyatékoságok, mulasztások állandó emlegetése és gyakori felnagyítása; erények, eredmények, teljesítmények, javulások, könnyítések figyelmen kívül hagyása vagy lebecsülése. A nyugatiak idegeit is borzolta, ha megosztották őket, túlzó ítéleteket mondtak róluk, magyarságukban és honszeretetükben kételkedtek, tetteiket félremagyarázták és rágalmakat szórtak rájuk. Érzékenyek voltak a nyugatiak egymás közötti ügyekben is, amennyiben sokan magukat tekintették legfelső ítélőbíróknak és elmarasztaltak mindenkit, aki más véleményen volt; gyanúval fogadták társaik hazai tudomásul vételét és elismerését; politikai naivságot, együttműködési készséget és behódolási szándékot sejtettek az otthoni magyarokkal való párbeszéd bármily ártalmatlan kezdeménye mögött. A párbeszéd ideje némelyek szerint akkor következett el, amikor már ők is részt vettek benne; a hazai figyelem csak akkor érdemelt méltánylást, amikor feléjük fordult. Ez emlékeztetett egy korábbi jelenségre: az emigrálás kezdetén a legtöbben úgy érezték, hogy annak ideje legkorábban akkor érkezett el, amikor ők vették kezükbe a vándorbotot. Aki korábban ment, biztosan az elmúlt rendszer híve volt és az újjal nem tudott kibékülni; aki később távozott, abba a gyanúperbe keveredett, hogy maga is haszonélvezője volt annak, amivel már szakítani illett.

Az ilyen felemás ítéletek támadtak fel a nyolcvanas évek második felében, főleg 1987-88 körül, amikor merőben személyes indoklású döntések ismét közösségi minősítés és ítékezés alá estek.

Az irodalmi életben például helyenként elfogadhatatlannak és elviselhetetlennek tartották, hogy némely emigráns írók szóba álltak hazai hivatalos személyekkel és Magyarországon publikáltak, holott minden bizonnyal ők sem mondtak volna nemet egy ilyen ajánlatra. Cs. Szabó Lászlónak sokan nem bocsájtották meg, hogy őket megelőzően adott írást budapesti folyóiratnak és könyvkiadónak. Ugyanezek a személyek 1990 után arról panaszkodtak, hogy nem ismerik nevüket az országban, ami felháborító méltánytalanság, bezzeg híruk és tekintélyük van azoknak, akik már a hetvenes években is küldtek kéziratokat Magyarországra.

A vasfüggönyön túl csak kevesen olvashattak nyugati magyar könyveket és irodalmi orgánumokat. Aki nem jutott Nyugatra, annak emigráns könyv vagy folyóirat alig kerülhetett a kezébe, hacsak nem kölcsönként baráti szívességből. Még az irodalomtörténészek sem ismerték ezt az irodalmat. Az egyetemeken nem volt téma. Kivételnek számított Ilia Mihály: szegedi szemináriumában a diákok nemcsak, hogy olvashattak emigráns szerzőket, de dolgozatot is készíthettek róluk.

Kétségtelen, hogy a nyugati magyar irodalommal foglalkozóknak számos tabuval kellett szembesülniük, amikor ezt feldolgozni és bemutatni iparkodtak. Amikor 1982-ben megjelent az Akadémiai Kiadó gondozásában *A magyar irodalom története 1945-1975* című sorozatnak a határon túli magyar irodalommal foglalkozó, Béládi Miklós által szerkesztett IV. kötete, majd 1986-ban a Béládi Miklós, Pomogáts Béla és Rónay László által írt *Nyugati magyar irodalom 1945 után* című összefoglaló munka, számos éles támadás érte a szerzőket, amiatt, hogy alkalmazkodtak a budapesti irodalmi hivatalok előírásaihoz és bizonyos témákat, valamint bizonyos szerzőket nem, vagy csak módjával érinthettek, más témák és szerzők tárgyalását pedig részrehajló jóindulattal kellett elvégezniük. Pomogáts Béla elismerte, hogy a könyv a nyugati magyar irodalomnak "nem adott, mert nem adhatott az igazi értékének megfelelő szerepet Voltak hónapok, amikor az is kétséges volt, hogy azokról az írókról, akiknek tevékenysége nem kifejezetten szépirodalmi jellegű - és itt olyanokra gondolok, mint Kovács Imre, Szabó Zoltán, Gombos Gyula, Illyés Elemér, Hanák Tibor és Borbándi Gyula - egyáltalán szólani lehet. A könyv - és ez talán eléggé széles körben tudott dolog - ugyanis 1983 folyamán készült és akkor még nem volt sem 'glasznoszt', sem politikai reformmozgalom, következésképp jóval szigorúbb feltételek között kellett dolgoznunk, mint manapság, és nem túlságosan igazságos a mai helyzet felől megítélni egy öt évvel korábbi szellemi produktumot."⁶ A könyv körül a többi között Saáry Éva, Fáy István, Csernohorszky Vilmos, Nagy Csaba, Ferdinandy György, Papp Tibor részvételével kialakult vitában a könyv szerzőinek bírálatát némelyek összekötötték azok elmarasztalásával, akik – szerintük - azért szerepeltek előnyösen feltüntetve, mert felhagytak az ellenzéki magatartással, kompromisszumra vállalkoztak és lojalitást mutattak az országon élőködő diktatúrával.

Ez az emigránstársakkal folytatott belső polémia a könyv szakmai hibáiról a nyugati "eltévedésekre" terelte a figyelmet. Ráadásul megfélemlíteni látszott annak jelentőségéről, hogy a korábbi ábrázolásoknál jóval kedvezőbb - bár tökéletlen, hiányos és elnagyolt - képet kapott a magyarországi olvasó arról az irodalomról, amely évtizedeken keresztül a diaszpóra viszonyai között olyan témákat tartott napirenden, olyan hagyományokat ápolt és olyan stílusokat alkalmazott, amelyeket a marxista irodalomelmélet és irodalomtörténet - a publicisztikáról nem is szólva! - feledtetni kívánt vagy tüntetően elítélt. Az alternatíva csak az lehetett volna, hogy nem jelenik meg a könyv. Az érzelmi hozzáállás semmin sem javított, legfeljebb segítette a hazai politikának az emigránsok közötti árkok mélyítésében. A könyv szerzői sem számúzták érzelmeiket, és mivel magukat szakmailag és politikailag megvédeni nem tudták, a kritikákra megbántottsággal válaszoltak.

Oldottabb légkörben folyt 1989. október 26-27-én az a megbeszélés, amelyet hazai és nyugati írók tartottak a Debreceni Irodalmi Napokon. "A kirekesztéstől a befogadásig" volt az eszmecsere témája. Miután Czigány Lóránt alig vitatható érvekkel kijelentette, hogy a nyugati irodalom legalábbis addigi formájában megszűnt, és immár közös feladattá vált a kommunizmus alatt félresöpört értékek fenntartása-megőrzése, az avantgárdé irodalom fejlesztése és az ötvenhatos örökség átmentése - ahogyan Pornogáts Béla vallotta -, megszületett az az egység, amelyben már nagyobb nézeteltérések és félreértési veszélyek nélkül lehetett beszélni. A többi között (mint Kabdebó Tamás tette) a könyvforgalom anomáliáiról, a befogadás utáni helyzetről (Ferdinandy György), és egyéb kérdésekről.⁷ A tanácskozás után Saáry Éva felvetette a kérdést, hogy "a nyugati magyar irodalom - 40 évi elszigetelt és önálló fejlődés után! - egyszerűen *integrálható-e* a hazaiba? Az 'ötágú síp' nagyon szép, költői kifejezés, de nem biztos, hogy ezeket a 'sípokot' valóban párhuzamba lehet állítani, valóban össze lehet hangolni, hiszen más a gondolkozás, más a nyelv, más az írások akusztikája itt és ott."⁸

Mindebben nagy adag igazság van, de nem hagyható figyelmen kívül, hogy kellő tehetséggel, szívóssággal és kitartással a különbözőségek áthidalhatók. Példák sora mutatja, hogy ezt többen meg is valósították. Az integrálódás, persze, nem mindenkinek sikerült és némely nyugati írókban jogosan keltett kételyeket, hogy bentiek és kintiek munkássága közös irodalomná áll-e össze. Ennek azonban nemcsak az eltérő gondolkodás és nyelv volt az oka, és magyarázata, hanem a hazai irodalmi intézményrendszer átalakulása is, a felülről erőszakolt egység megbomlása, alkotói csoportok, társaságok, érdekszövetségek keletkezése. Volt nyugati író, aki úgy tett, mintha még mindig valamilyen központi akarat döntené el, hogy kit fogad be és kit nem a hazai irodalom, holott meg kellett volna találnia azt az irányzatot és közeget, amelybe beleillett, és amelyben nem maradt idegen és visszhangtalan.

Az mindenesetre észrevehető volt, hogy az 1989-90-es fordulat körüli és azt követő években a nyugati magyar szerzők nem mindenütt találtak azonos fogadtatásra. A régi folyóiratok, lapok és kiadók továbbra is azokat részesítették előnyben, akikkel már a korábbi években is kapcsolatban álltak. Az újak ezzel szemben nagyrészt főleg azok iránt érdeklődtek, akik Magyarországon addig nem publikáltak.

Mivel a megváltozott viszonyok között az utóbbiak voltak többségben, az olvasói kíváncsiság is érthetően elsősorban felénk fordult. A kommunista irodalompolitika által a hetvenes és nyolcvanas években megtúrt nyugati szerzők egy időre háttérbe szorultak és előtérbe olyanok kerültek, akik a kádári rendszerrel egészen összeomlásáig harcban álltak. Ezek nem kis kárörömmel nézték, hogyan csökken a figyelem az "együttműködők" és elégedetten, hogyan növekszik az "ellenállók" iránt.

Visszapillantva a nyolcvanas évek elejére, a Magyarországon már korábban is szereplő Zilahy Lajos, Lénárd Sándor, Kutasi Kovács Lajos, Sebestyén György, Kerényi Károly, Fenyő Miksa, Gömöri György, Thinsz Géza, Deák István, Czigány Lóránt, Sivirszky Antal mellé odakerült a nyugati magyar írók egy Magyarországon is publikálható újabb csoportja. Ezek közé tartozott Cs. Szabó László, Gombos Gyula, Határ Győző, Domahidy András, Tűz Tamás, Major-Zala Lajos, Szélpál Árpád, Kibédi Varga Áron, Vitéz György, Horváth Elemér, Ferdinandy György, Monoszlóy Dezső, Karátson Endre, Kabdebó Tamás, Gáspár Lóránd, Dedinszky Erika, Baránszky László, Szabó Ferenc. Ebben a felsorolásban nem szerepelnek a Magyar Műhely szerkesztői, akiknek lappolitikája ugyan elnyerte a hazai hivatalok tetszését és rokonszenvét, de munkáiktól az olvasóközönséget ugyanúgy távol igyekeztek tartani, mint az avantgárd hazai képviselőinek műveitől. A nyugati magyar irodalommal főleg a szombathelyi *Életünk* foglalkozott, a legtöbb emigráns írótól is ez a folyóirat közölt. E könyv szerzőjének statisztikai adatai szerint az *Életünkön* kívül a nyugati magyar irodalom leggyakrabban az *Élet és Irodalomban*, majd sorrendben a *Vigiliában*, a pécsi *Jelenkorban*, a debreceni *Alföldben*, a *Kortársban* és a kecskeméti *Forrásban* szerepelt. Áttekintve a nyolcvanas évek hazai irodalmi sajtóját, 1988-ig mintegy 70-80-ra tehető azoknak a Nyugaton élő magyar íróknak a száma, akik akár a hazai irodalmi sajtóban, akár a könyvkiadásban megjelenési lehetőséghez jutottak. Nagyrészt ezek szerepeltek a *Vándorének* című lírai (1981) és a *Két dióhéj* című szépróza (1987) antológiában. Egy kimutatás szerint a hazai könyvkiadók 1967 és 1988 között huszonegy nyugati szerző majd ötven kötetét adták ki. A lista a legfontosabb irodalmi és irodalomtörténeti művekre terjedt ki.⁹

A kommunista idők magyar könyvkiadásának furcsaságai közé tartozott, hogy a nyugati szovjetellenes és antikommunista irodalom számos terméke az MSZMP kiadójának révén zártkörű kiadványként megjelent, korlátozott példányszámban, sorszámmal ellátva és aláírás ellenében a párt vezető tagjai között terjesztve. Ezeket a munkákat továbbadni nem volt szabad. A szerzőknek tiszteletdíjat nem fizettek, engedélyt sem kértek tőlük. E rablókiadások között emigráns magyar kiadványok is szerepeltek. Az elsők között 1963-ban Horthy Miklós emlékiratai, azután Milovan Gyilas "Beszélgetések Sztálinnal" című műve, amelyet magyarul a brüsszeli Nagy Imre Intézet jelentetett meg, Nagy Töhötöm munkája, a "Jezsuiták és szabadkőművesek", Huszár Tibor "Beszélgetések" című interjúi magyar emigráns személyiségekkel (röviddel utána a nyilvánosság számára is megjelent), e könyv szerzőjének "A magyar emigráció életrajza" című történeti áttekintése, mint az utolsók egyike a nyolcvanas évek közepén (feltehetően 1986-ban, nem sokkal a berni kiadás után).¹⁰

Amikor látszott hogy a kommunizmus Összeomlása már csak rövid idő kérdése és a mindenható párt is engedményt engedmény után tett, a nyugati magyarok előtt is megnyíltak az ajtók. Szervezetek és intézmények egymás után adtak nyugati íróknak és tudósoknak bemutatkozási lehetőségeket. 1988 február elején Fogarasi Ágnes szervezett baráti beszélgetést a Kossuth Klubban a nyugati magyarság szerepéről és eredményeiről. Csoóri Sándor ezen az esten mondta, hogy "volt idő a magyar történelemben, amikor a kultúránk folytonosságát a külső és belső emigráció képviselte, s nem a belső nyilvánosság". Majd kijelentette: "Az emigrációt egyre inkább értéknek tartom/ Hasonló szellemben beszélt Vigh Károly, Görömbei András (sürgötte, hogy: "Hasznosítani kell a nyugati magyarság történelemismeretünk tágító, gazdagító értékeit hiszen a magyarországi történelemszemlélet megújítása elkerülhetetlen."), Pomogáts Béla (aki szerint: "A nyugati magyar kultúra olyan szempontokat is fölvet, melyek nélkül belterjes a gondolkodásunk. Gyakran olyan kérdések tárgyalását végezte el a nyugati magyarság, melyeket eddig itthon megkerültek."), Nagy János, Jeszenszky Géza, Csurka István, Salamon Konrád, Zimányi Tibor. A nyugati magyarok megítélésében vita támadt Czine Mihály és Csoóri Sándor között. Az előbbi szerint "nem szabad eltúlozni a nyugati magyarság szellemi értékeit és szerepét hiszen azt a nyugati magyarok is jól tudják, hogy a magyarság ügye itthon dől el", abban sem értett egyet, hogy a magyar kultúra folytonosságát a nyugatiak őrizték meg. Válaszában Csoóri megjegyezte, hogy nem véletlenül mondta, amit mondott, hiszen "a nyugati magyarság legjobbjai pótolták egy-egy időszakban az itthon hiányzó ellenzéket, a politikai kultúrát". Fenntartásainak adott hangot Randé Jenő, az MVSZ főtitkára is. Szerinte némely nyugati magyarok megsértik a társadalmi kapcsolatok alapvető szabályait. Vannak, akik letagadják kapcsolatukat a Világszövetséggel, a kinti megrovásokat elkerülendő nem merik e kapcsolatokat megvallani, másként viselkednek külföldön, mint Budapesten.¹¹ Az eltérő nézetek mutatták, hogy a hazai társadalom megszabadulván különféle elvárások kényszerítő hatásától, szabadon nyilváníthat véleményt a nyugati magyarság érényeiről és gyarlóságairól. Megindulhat tehát egy olyan párbeszéd, amelyben nem felülről megfogalmazott szempontok adják meg az irányt, hanem érvek döntenek el a vita eredményét. Az érzelmek és érzékenységek természetesen nehezen voltak kikapcsolhatók, de remélni lehetett, hogy szerepük mindinkább csökken.

A nyugati emigránsokkal való megismerkedést szolgálták az irodalmi estek, író-olvasó találkozók, tájékoztató összejövetelek. Közülük kiemelkedett az 1988 áprilisában az Egyetemi Színpadon "Pogány diaszpóra" címmel rendezett költői est, amelyen mintegy húsz nyugati magyar költő verseit mutatták be. Egyéni estje volt Siklós Istvánnak, Gömöri Györgynek, Thinsz Gézának, Czigány Lórántnak, Püski Sándornak, Gombos Gyulának, Nagy Pálnak, Határ Győzőnek. Az utóbbiról "A hazatérő köszöntése" címmel Kabdebó Lóránt ezt írta: "Egyetemes jelenség: maradandót alkotott majd minden modern műfajban. Leginkább költőként ismert hazánkban, számomra a magyar próza egyik legjelentősebb mestere, drámái eseményt jelenthetnének a magyar színpadon. És éppen most, amikor a filozófiai gondolkodás megújulása várható világunkban: műveinek terjedelmes utószavai és filozófiai eszmélkedésének testes kötetei pezsdítő erejűek lehetnek."¹²

Amikor Magyarországon már mindenki kiadhatóvá vált, amikor folyóiratok és lapok készségesen adtak helyet nyugati szerzőknek, megszólalhattak azok is, akik 1990-ig mellőzöttek számítottak, általános elégedettség mégsem kerekedett felül, mert némely nyugati írónak és emigráns orgánumnak az elismerés és befogadás csak akkor következik be, ha maga is a kiemeltek között van, kiadók és szerkesztőségek versengenek kéziratokért. Hiába voltak például Tollas Tibornak 1990-től kezdődően sorozatos szerzői estjei, jelentek meg nyomtatásban versei, készült börtönéveiről figyelemre méltó film, lett a Lakitelek Alapítvány kuratóriumának ünnepelt tagja, barátainak és híveinek mindez nem volt elegendő. Hiába közzétették műveiket budapesti és vidéki folyóiratok, szerepeltek irodalmi esteken és találkozókön Határ Győző, Faludy György, Csokits János, Gömöri György, Horváth Elemér, Monoszló Dezső, Vitéz György, Sipos Gyula, Papp Tibor, Nagy Pál, András Sándor, Czigány Lóránt, Kemenes Géfin László, Major-Zala Lajos, Ferdinandy György, Mócsi Ferenc, Máté Imre, hiába állították ki Saáry Éva képzőművészeti alkotásait, rendeztek kiállítást az Új Látóhatár, az Irodalmi Újság, a Püski Kiadó, az Occidental Press működésének bemutatására, hiába készültek életinterjúk számos emigráns nagysággal, és mutattak be színpadi műveket Kovách Aladártól, Határ Győzötől, Domahidy Miklóstól, jelentek meg versek, novellák, tanulmányok, publicisztikai művek nyugati magyar szerzőktől napi, heti és havi orgánumban, mégis akadtak, akik mindezt kevesellték, és úgy érezték, hogy az emigráns teljesítmények nem kapják meg a kívánatos megbecsülést, nem tudnak integrálódni az egyetemes magyar kultúrába, továbbra is működnek velük szemben a kirekesztés régi reflexei.

Hajnal László Gábor 1994 nyarán és őszén cikksorozatban válaszolt arra a maga által feltett kérdésre, hogy "Kik és miért maradtak mindmáig szellemi száműzetésben?". A továbbra is szellemi száműzetésben tartott írók közé sorolta Wass Albertet, Tollas Tibort, Kannás Alajost, Fáy Ferencet, Zas Lórántot, Máté Imrét, Madarász Pált, Csepelyi Rudolfot, Dunai Ákost, Szenté Imrét.¹³ Tény, hogy az említettek 1990-ig - Fáy Ferenc kivételével - valóban nem kaptak helyet a hazai irodalmi orgánumban, de a "mindmáig" rájuk kényszerített szellemi száműzöttség, enyhén szólva, túlzás volt.

Nem hihető, hogy a befogadás elmaradásáról vagy elégtelenségéről kialakult nézeteket csak túlfűtött érzékenység szülte. Jövendő kutatómunkának kellene kiderítenie, miért kelti az irodalmi közéletet és közhangulatot befolyásoló személyek és közösségek magatartása némely nyugati magyarban a meg nem értettség és a be nem fogadottság érzetét. Vajon érzékenységek szembesüléséről lenne csak szó, vagy a jelenségnek mélyebben fekvő szociológiai okai vannak.

Érzékenységeket sértett a Horn-kormány által sikeres nyugati magyarok részvételével 1996. február 9-10-én szervezett "Magyarország 2000" nevű konferencia is. Erre a miniszterelnök főként olyanokat hívott meg, akik közel álltak a szociálliberális koalíció által képviselt irányzathoz és akiknek többsége korábban méltán sérelmezhetett, hogy az előző kormány nem gondolt közreműködése megnyerésére és segítségére igénybevételére.

A mintegy száz meghívott, személy szerint mind érdemeket szerzett nyugati magyarok listája arra engedett következtetni, hogy Horn Gyula és munkatársai azokat kívánták vendégül látni és velük eszmét cserélni, akik a nyugati politikai, gazdasági, pénzügyi és sajtóéletben sikereket értek el, és akikről úgy gondolták, hogy segíthetnek a külkapcsolatok fejlesztésében, az ország érdekeinek előmozdításában, jó hírének növelésében és a kormány politikájának népszerűsítésében. Az Országházban tartott üléseken a miniszterelnök, a külügyminiszter és a kormány más tagjai is részt vettek. A nyugati felszólalók főleg arról beszéltek, milyen Magyarország megítélése Nyugaton, mit kellene tenni a kapcsolatok további elmélyítése és növelése érdekében. A gazdasági szakértők, üzletemberek és közírók által rajzolt kép eléggé kedvező, a legtöbb ötlet és javaslat ésszerű, megfontolásra érdemes volt.

Habsburg Ottó, mint oly gyakran, ezúttal is derűlátóan ítélte meg az európai unióhoz való csatlakozás esélyeit és szót emelt a "hungaropesszimizmus" ellen, kijelentve, hogy a magyarok büszkék lehetnek az elmúlt években elért eredményeikre. Az európai elkötelezettség tekintetében folyamatosságot látott az Antall- és a Horn-kormány külpolitikája között. A miniszterelnök a konferencia egységes felfogásaként könyvelte el, hogy a nyugati magyarok szerint - noha bíráló észrevételeket is tettek - az ország jó úton halad és a fejlett Nyugat-Európához való csatlakozás szándéka őszinte.

Horn Gyula és némely résztvevő azt a látszatot iparkodott kelteni, hogy a "Magyarország 2000" összejövétel volt a nyugati magyarokat figyelemre méltató első ilyen jellegű találkozó, megfedekezvén arról, hogy az Antall-kormány és a Magyarok Világszövetsége is törekedett az ország iránti nemzetközi érdeklődésnek nyugati magyarok közreműködésével történő növelésére, ha nem is az 1996 eleji látványos formában. A folytatás gondolata is felvetődött. Ferenczy József az értekezletnek szervezetté alakítását, Méray Tibor pedig, hiányolván a szomszéd országokban élő magyarok részvételét, egy "három nemzetrész találkozója" összehívását javasolta. A párizsi író elfeledkezni látszott arról, hogy erre a "Magyarok világkongresszusa" formájában és néven 1992 óta immár másodsor került sor. Méray felszólalásában találóan válaszolt a magyarországi társadalomban viruló két mondatfordulatra. Arra a nyugati magyarokat érintő szölamra, hogy "Nektek könnyű volt", azt felelte (nem menván bele a részletekbe), hogy bizony az emigránsoknak sem volt könnyű. A menekülők döntését elmarasztaló hangsúllyal emlegetett "Ti elmentetek a hazából, mi viszont itthon maradtunk" megállapításhoz pedig történelmi példákra hivatkozva igen helyesen azt fűzte hozzá, hogy "azt nem azért tették, mert kevésbé szerették a hazát, mint azok, akik otthon maradtak."

A találkozó végén a résztvevők elfogadtak egy "közös felhívás"-t, amely eléggé általánosságokban mozogva foglalta össze a tanácskozás célját és eredményét. Megfogalmazása többek szerint nem volt sikeres. A résztvevők egyike, a hollandiai Gábor Dzsingisz azt írta róla a Magyar Nemzetben (1996. március 1.), hogy "lényegében a tartalommal mindenki egyetértett, de a bombasztikus stílus nem találta meg a megfelelő hangnemet, amiben a konferencia lefolyt."

5. Magyarok Világszövetsége

A Magyarok Világszövetsége vezetősége az 1989/90-es fordulat előtt mindent elkövetett, hogy magát a Nyugaton élő magyarokkal megkedveltesse, kulturális és társadalmi segítőkészségét bizonyítsa. Az otthoniak és a kintiek közös érdekeit hangoztatta, gyakran emlegetve, hogy az a fontos, ami összeköt és nem az, ami elválaszt. A kívánt eredmények azonban csak gyéren jelentkeztek. Az emigráció köreiből jóval erősebb volt a szembenállás, mint az együttműködési hajlam. Az MVSZ a kommunista intézményrendszer része, a megosztásra irányuló szándékok eszköze és alkalmazottainak jelentős hányada a belügyi apparátus tagja volt. Ezt nem lehetett egykönnyen figyelmen kívül hagyni és aligha volt meglepő, hogy kétely fogadott a politikamentességet hangsúlyozó minden világszövetségi közlést. A magyar állam súlyos összegeket fordított a Világszövetség fenntartására. Nagyfokú türelemről tett tanúságot abban a várakozásában, hogy a sikereknek legalább egy kis része bekövetkezzék. A kölcsönös megértést nehezítette, hogy hivatalosan az MVSZ az ötvenhatos események ellenforradalmi jellegét vallotta és noha kerülni igyekezett a témát, nem lehetett úgy tenni, mintha ez az ellentét nem léteznék. Sokakat visszatartott a hazai kapcsolatoktól az MVSZ-nek mint közvetítőnek a szerepe. Nyugati magyar szellemi emberek nemigen érintkezhetek hazai kollégáikkal és azok szervezeteivel az MVSZ közreműködése nélkül. Ezt pedig nem mindenki fogadta el.

Működésében némi javulás csak akkor következett be, amikor 1985 júniusában Randé Jenő volt nagykövet lett a főtítkára. Ő elődeinél nagyobb felkészültséggel és jobb személyi kapcsolatokkal rendelkezve fogott munkához. Sikerült valamit javítani a MVSZ külföldi képén, amit megkönnyített a Gorbacsov hatalomra kerülése után elindult kelet-közép-európai fejlődés. Randé mind az 1985-ös, mind az 1986-os esztendőről készített számadásban kiemelte a kapcsolatok bővülését, különösen a Budapesten szervezett találkozók kedvező légkörét. Ilyen találkozót rendezett az MVSZ Magyar Fórum elnevezésű intézménye zenészeknek 1985-ben Weiner Leó születésének századik évfordulója alkalmából, később agrárszakembereknek, majd könyvtárosoknak, 1986-ban pedig "Magyarok a világ természettudományos és műszaki haladásában" címmel a természettudósoknak, azután a történészeknek (Buda felszabadulása 300. évfordulóján) és végül a közgazdászoknak. E tudományos tanácskozásokon már szép számmal jelentek meg nyugati magyarok, sokan első alkalommal látogatván meg szülőföldjüket. A hazalátogatók száma kétségtelenül állandóan nőtt; a haza újbóli megpillantásának vágya már olyanokat is magával ragadott, akik változatlanul szemben álltak a kommunizmussal, a budapesti kormány politikájával és más tekintetben sem módosítottak korábbi felfogásukon. 1986-ban egyébként már 35 külföldi szervezet képviseltette magát az Egyesületi Vezetők Találkozásán. Randé Jenő egy interjúja szerint 1987-ben 240 ezer nyugati magyar látogatott haza, sejtetni engedve, hogy abban az MVSZ tevékenységének is része volt.¹⁴

1987-ben a zeneszerzők, zenetudósok és zenepedagógusok, valamint a piacutatók és iparjogvédelmi szakemberek jöttek össze. Az 1987 júliusi elnökségi ülésen a németországi Meleghy Gyula közölte, hogy az erdélyi és a szlovákiai magyarok sorsa mindennél jobban érdekli a nyugati magyarokat, az angliai Romhányi László pedig a budapesti kormány struccpolitikáját emlegette, amire a hazai válasz az volt, hogy a magyar vezetés törődik a kérdéssel.¹³

Már érintett interjújában Randé Jenő közölte, hogy amikor 1988-ban Kanadában járva először látogatható a montreali Magyar Házba^ az ottaniak "levelet adtak át nekem, amelyben a magyar kormányhoz fordultak az erdélyi magyarság ügyében."¹⁶ Az MVSZ vezetői mind gyakrabban szembesültek azzal a kívánsággal, hogy a kormány törődjék a kisebbségi magyarok helyzetével. Ez óhajt ők azonban legfeljebb csak továbbíthatták, a kormányzat által fenntartott szervezetként nem voltak abban a helyzetben, hogy befolyásolják és nyomást gyakoroljanak rá.

1989-ben a Pungor Ernő műegyetemi tanár által irányított Magyar Fórum megrendezte 340 szakember részvételével "A magyarok szerepe a világ természettudományos és műszaki haladásában" című második tudományos találkozót. A siker feletti örömben már belevegyült az érintettek aggodalma, hogy meddig működhet a Világszövetség az addigi szervezeti és személyi feltételek között. A parlament által az év elején elfogadott egyesülési törvény alapján az MVSZ-nek új alapszabályokat kellett szerkesztenie és be kellett jegyeztetnie magát társadalmi szervezetként. A július 10-én tartott közgyűlésen a Szövetség "demokratikus társadalmi szervezet" lett. Alapszabályai szerint azt jelölte meg céljának, hogy "tevékenységével hozzájárul a külföldön és Magyarországon élő valamennyi magát magyarnak valló, a magyarsághoz való tartozást kifejezni kívánó személy és szervezet kapcsolatainak létrehozásához és fejlesztéséhez. Támogat minden olyan törekvést, amely a külföldön élő magyarok között a magyar nyelv és kultúra, a magyarságtudat megőrzését, fejlesztését szolgálja. Ilyen jellegű tevékenységet maga is kezdeményez." Az új alapszabályok egy régi nyugati követelést teljesítve a Szövetség feladatai közé sorolták "a külföldön nemzeti kisebbségben, valamint szétszórtságban élő magyarság összefogását és támogatását, állást foglal helyzetük és fejlődésük kérdéseiben, elősegíti a Magyarországgal való kapcsolatok kiépítését és erősítését összhangban az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatával".¹⁷ Az MVSZ tehát már nemcsak a nyugati diaszpórában, de a szomszédos országokban kisebbségként élő magyarok összefogására és támogatására is kiterjesztette tevékenységét.

Az országban észlelhető változások a vezetőség személyi összetételét azonban csak részben érintették. Az elnök Bognár József és a főtitkár Randé Jenő maradt. Társelnök lett Juhász Gyula történész, a szlovákiai Dobos László író és az angliai Pátkai Róbert evangélikus lelkész. Alelnökké Czine Mihály irodalomtörténészt választották. A kilenc tagú elnökségben hárman, a hatvan tagú választmányban tizennégyen képviselték a nyugati magyarokat. E két testület túlnyomó többségében régi világszövetségi emberekből állt. Csak részben egészült ki új személyekkel. Az ügyintéző apparátus is csak alig változott. A közgyűlésen elhangzott néhány felszólalás, amely már új idők közeledtét jelezte. Többen korábban elképzelhetetlen javaslatokkal álltak elő. Némi változás jelét mutatta a Szövetség lapja, a *Magyar Hírek* is. Halász György szerkesztésében, új formában és módosult tartalommal jelent meg, érezhetően azzal a szándékkal, hogy javítson a külföldi helyzetén, az olvasók mind kevésbé tekintsék és nevezzék "hazacsalogató újság"-nak.

Nyugati magyar külső megfigyelők a testület társadalmasítása útján gyors haladást és bátor intézkedéseket sürgették. Ennek volt jele az az Állásfoglalás, amelyet 22 emigráns értelmiségi¹⁸ a nyugati és a magyarországi magyarok kapcsolatáról 1989 júniusában kibocsájtott. Az aláírók szerint: "Lényegbeli változások szükségesek ahhoz, hogy a jelenleg egy párt uralta kormány autokratikus és gyámkodó működési módszerei helyett - amelyek következtében gyakran rólunk, nélkülünk döntöttek, vagy igyekeztek dönteni - demokratikus módszerek érvényesülhessenek ezekben a kapcsolattartó intézményekben (*t.i. MVSZ és Anyanyelvi Konferencia, B. Gy.*) is." Az aláírók sürgették a többi között, hogy "a magyarországi kormánynak hatálytalanítania kell minden olyan intézkedést, amely vízummegtagadásokkal, határ és postai cenzúrával, és egyéb korlátozásokkal akadályozza nyugati és magyarországi magyarok kapcsolatát". Követelték továbbá, hogy az MVSZ-t és az AK-t hazaiak és nyugatiak által közösen kidolgozott elvek és gyakorlati tervek alapján támogatott, de független, demokratikus szervezetekké kell átalakítani. "Olyan autonóm nemzetközi testületekké, amelyeket kizárólag a saját közgyűlésük által választott és azoknak felelős vezetők irányítanak, és amelyek kizárólag a 16 milliós magyar nemzet szabad közakarattal kifejezett érdekei érvényesítéséért munkálkodnak."¹⁹

A legtöbben, akik Nyugaton az MVSZ valódi átalakulását és megújulását sürgették, a függetlenséget és autonómiát, valamint a hazaiak és a külföldön élők egyenlő súlyát és jogait emlegették. Ez érthető követelés megvalósulását azonban nehezítette, sőt lehetetlenné tette, hogy egy ilyen nagy szervezet fenntartása állami támogatás nélkül elképzelhetetlen volt. Jóllehet ezt többen tagadták, aligha tudtak volna nyugati magyarok annyi pénzt előteremteni, hogy egy ilyen nagy és költséges szervezet tartósan működtethető legyen. Bizonyította ezt például az "alulról építkezni" szándékozó *Összmagyar Testület*, amely Bartis Ferenc költő vezetésével, magyarországi, nyugati és kisebbségi tagozattal, a *Céh* című folyóirat kiadásával amolyan ellen-világszövetség szerepét akarta ellátni, de kudarcot vallott, mert szűkösek voltak az anyagi alapjai. Az MVSZ pótolhatatlannak bizonyult. A kérdés csak az volt, mennyire sikerül függetlenítenie magát - az anyagi támogatás ellenére - az állami gyámkodástól.

A gyors ütemű magyarországi események folytán az MVSZ nem halogathatta az átalakulás útján a következő lépést. Erre 1990 nyarán került sor. A választmány júliusi ülésén Bognár József elnök és Randé Jenő főtítkárral lemondott. Az új főtítkárral Komlós Attila református lelkész, lapszerkesztő lett. Dobos László javaslatára az elnökség felkérte Sütő Andrást, hogy vállalja el a Szövetség tiszteletbeli elnöke tisztét. A Szövetség kérésének az író eleget tett. Köszönő levelében annak a reményének adott hangot, hogy a Szövetség gyökeresen megújul és az összmagyarság nemzeti ügyét szolgálja. "Az összmagyarságnak pedig - írta - szerves részét képezik a környező államokban élő (élő? tengődő!) magyar kisebbségi magyarok is; közel háromnegyed század óta tartó kálváriájuk megszüntetésében igen komoly szerepet kell vállalnia a világszövetségnek is." A nyugati magyarokról szólva kijelentette, hogy: "Erős reménységem, hogy a nyugati magyar emigráció nemes törekvéseit, nemzeti jellegű céljait a mai szétforgácsolt állapotában valamilyen kompromisszumos - így viszonylagos - egység felé lehetne irányítani."²⁰

A választmány tagjai az ülés után kirándulást tettek Kárpátalján és kapcsolatba léptek az ottani magyar kulturális intézményekkel. Az út a résztvevők személyes élményein túl, azért is volt emlékezetes, mert jelezte, hogy Kárpátalja mily érdekelt a Magyarországgal való kapcsolatok fejlesztésében és e tekintetben mennyivel előbbre tart, mint Szlovákia vagy különösen Románia, ahol ilyen találkozás még váratott magára.

A Sütő András által említett és az MVSZ által előmozdítani remélt kompromisszumos egység lehetősége eléggé távoli volt, hiszen az emigránsok - akik az MVSZ nélkül is ápoltak kapcsolatokat a kisebbségi magyarokkal - maguk között sem voltak egységesek. A többi között abban sem, hogyan ítélik meg a Magyarok Világszövetségében megindult változást. Egy részük türelemmel szemlélte a fejleményeket és bízott abban, hogy a gyorsan pergő idő úgyszintén megteszi a magáét, másik részük - véleményét leginkább a *Nemzetőr* fejezte ki - nem hitt a javulás ösztönességében, az eseményekből azt olvasta ki, hogy "egyre többen tülekednek a damaszkuszi úton és hirtelen köpönyeget fordítanak", a régi vezetők és társutasaik továbbra is színen vannak. A müncheni lap szerkesztőségi cikke szerint: "Nem szabad, hogy szemfényvesztés révén a hajdani hatalommal együttműködő személyek és szervezetek férközzenek az új vezetés bizalmába, csak azért, mert a múltban nekik könnyebb volt a személyes kapcsolat és alkalmuk volt a hamis tájékoztatásra, hogy önmaguk fontosságát még jobban kiemeljék... Egy új világszövetség létrejötte csak akkor számíthat sikerre, ha a régi világszövetség egyetlen tagja sem szerepel benne, mert elriasztaná a többieket, és méltatlan volna az újrakezdéshez".²¹

A nyugati magyar szervezetek meglehetősen óvatosak voltak és a kissé módosított Világszövetség hívó szavára nem álltak egykönnyen kötélnek. Ha véleményük nem is volt annyira elutasító, mint a *Nemzetőr*-ben megfogalmazott nézet, mégis a várakozás álláspontjára helyezkedtek és magatartásukat a további fejleményektől tették függővé. Az európai értelmiségi körök többsége is tartózkodó volt.

A Szövetség vezetősége szorgos munkával igyekezett belső helyzetét megjavítani, tagszervezeteinek számát növelni és anyagi ellátottságát biztosítani, ugyanakkor pedig - Pungor Ernő vezetésével - az 1992 nyarára tervezett Magyarok Világtalálkozója szervezését meggyorsítani. A Sütő Andrásból, Czine Mihályból, Komlós Attilából, Dobos Lászlóból és Pátkai Róbertből álló vezető együttes nyilvánvaló törekvése az volt, hogy valamelyes jogfolytonosságot biztosítsanak a szövetségnek; megtartsák amennyire lehet az ügykezelésben gyakorlott személyi állagát; megóvják a külső kritikák és támadások okozta esetleges széteséstől. Ez nem volt könnyű, hiszen egymásnak ellentmondó, sőt, egymást kizáró szempontokat kellett érvényesíteniök. Úgy kellett megújulni, hogy a régiből minél több megtartható legyen.

Gondot okozott az is, hogy milyen legyen a megújult Világszövetség. Számos ötlet, elgondolás, javaslat hangzott el, még a névváltoztatás igénye is. Ezt Sütő András azzal vetette el, hogy a reformárus egyház sem változtatott nevet azért, mert Erdélyben arra méltatlan vezetői is voltak. Az író történelmi jelentőségűnek nevezte az MVSZ konfliktusoldó szerepét, amelyet a hazai és a külföldön élő magyarság körében betölthet. Czine Mihály a haza a magasban eszméjéből kiindulva biztatónak tartotta, hogy "a szétszórtság ellenére közös égbolt feszül a magyarság fölött."²²

Mindezek a szép gondolatok nem feledtették, hogy bizonytalanság uralkodott a tekintetben, hogy szükség van-e struktúra változásra (mint Pungor Ernő vélte), egyetlen szervezet fogja-e össze a nemzet három nagy csoportját (mint Pomogáts Béla ajánlotta), szűnjék-e meg a Szövetség és kezdődjék el alulról az újnak a felépítése, az emigrációban élők függetlenítsék-e magukat és teremtsenek-e saját szervezetet. Az sem volt egészen világos, hogy a Világszövetséget továbbra is támogatni szándékozó kormány milyen változásokat látna szívesen és milyen munkát lenne hajlandó költségvetési pénzekből segíteni. Ha a korábbi gyámkodást nem kellett már eltérni, a pénzádó szempontjait és prioritásait nem lehetett figyelmen kívül hagyni.

A politikai emigráció rendületlen szigorúságú szervezetei és személyiségei teljes rendszerváltozást sürgettek a Világszövetségben is. A vezetőségbe került új emberekben a régiék eszközét és politikájának folytatóit látták. Csak Sütő Andrásnak néztek el, hogy tisztséget vállalt. Az író nagy tekintélye és általános megbecsülése védte meg az elmarasztalástól.²³ Méltán vetődött fel a gondolat, vajon nem lenne-e jobb, ha a szövetség feloszlának és teljesen új alapokon kezdődhetnék el a megváltozott helyzetnek megfelelő szövetség szervezése. Ennek végbevitelére azonban senki nem vállalkozott, hiszen semmilyen biztosíték nem volt arra, hogy egy szétvert intézmény helyébe ugyanolyan hatékony új szervezet állítható. Az MVSZ-ben ugyanaz történt, ami az ország politikai, kulturális és gazdasági életében. A radikális és gyors változások helyett a régi lassan és fokozatosan átnőtt az újba. Az MVSZ-ben bekövetkezett átalakulás tükrözte az országban végbement fordulatot. A nyugatiak törekvéseire lankasztóan hatott, hogy a Világszövetség 1991-ben sikeresen építette ki kapcsolatait a szomszédos országok illetékes magyar képviselőivel és ha az emigránsok törésre vitték volna a dolgot, minden bizonnyal magukra maradtak volna. Aligha számíthattak volna a kisebbségek támogatására, akiknek bevonását a nyugatiak régóta követelték és sürgették. A szomszédos országokban élő magyaroknak elemi érdekük volt a hazaiakkal való szóértés és együttműködés, nem lehettek túlságosan kényesek és ezért partnerként társultak mindenkihez, aki velük szolidáris, ügyük vállalására és támogatásukra kész volt. A nyugatiaknak is észlelniük kellett, hogy a megújulás csak belülről, elsősorban a hazaiak és kisebbségek tevőleges részvételével indulhatott el és ez persze azzal járt, hogy számításba kellett venniük elkerülhetetlen kompromisszumokat. Abból azonban az MVSZ iránt érdeklődő nyugatiak nem engedtek, hogy a régi rendszert kiszolgáló és abban kompromittálódott személyek nem maradhattak a vezetőségben. Viszont abban már közöttük is jelentkeztek nézeteltérések, hogy ebbe a körbe kik tartoznak bele. A magyar kormány, amelynek segítőkészségéről lemondani nem lehetett, maga is a személyi megújulást tekintette támogatása fő feltételének.

Antall József miniszterelnök 1991. augusztus 1-jén kijelentette az öt felkereső Komlós Attila főtítkárnak, hogy a kormány szerint a partneri viszony feltétele a Magyarok Világszövetségében végbemenő rendszerváltozás. Ebben az értelemben tájékoztatta Entz Géza miniszterelnökségi államtitkár 1991. november 2-án a Németországi Magyar Szervezetek Központi Szövetségének solingeni értekezlete résztvevőit. Közölte, hogy ha az MVSZ-ben nem történik gyors változás, a következő évben semmiképp nem számíthat a parlament anyagi támogatására.

Az ülésen felolvasták Czettler Antal, a Szabad Magyar Kongresszus elnöke levelét, amelyben kijelentette, hogy: "Az MVSZ választmányának le kell mondania és át kell adnia jogkörét egy mértékadóbb magyarokból álló testületnek... s ez a testület készítené elő az MVSZ új közgyűlését, illetve a magyarok III. világtalálkozóját"²⁴

Az MVSZ elnöksége egy szavazat ellenében (ez az angliai Pátkai Róberté volt) elhatározta, hogy 1991. december 11-12-re összehívja a rendkívüli közgyűlést. A főtítkárszerint "A tisztújító rendkívüli közgyűlésre nemcsak az MVSZ tagságát hívjuk meg, hanem az általunk elérhető, Magyarország határain kívül élő valamennyi magyar szervezet, szövetség, egyháztest küldötteit is."²⁵

'A Világszövetség vezetősége 1991. november 9-én Velencefűrdőn tanácskozássra ült össze a szomszédos országokban, valamint kelet-európai szórványokban élő magyarok szervezeteinek képviselőivel. Ez utóbbiak az Országgyűlés elnökéhez intézett levelükben közölték: "Fontosnak tartjuk, hogy a Magyar Országgyűlés külön törvényben adjon jogállást a soron következő közgyűlésen megújuló Magyarok Világszövetségének. A világszövetségnek az egyetemes magyar szolidaritás és összefogás intézményének kell lennie, s mint ilyennek, megfelelő helyet kell elfoglalnia a nemzet életében."²⁰

Az Antall-kormány meglepéssel fogadta a tisztújító rendkívüli közgyűlés összehívását. Kívánatosnak tartotta, hogy minél több olyan szervezet képviseltesse magát, amely eddig távol tartotta magát a Világszövetségtől. Ennek érdekében Entz Géza november 11-én levélben fordult számos emigráns személyiséghez és szervezethez, tájékoztatva őket a kormány álláspontjáról. "Valamennyien tudjuk - írta -, hogy a Világszövetség nevét a kommunista rendszer az eredeti céloktól idegen, az emigrációs magyarság sorainak megbontását célzó tevékenységre használta fel, és a szervezetet gyakorlatilag a pártállam transzmissziós szerveként működtette. Éppen ezért a Világszövetségnek az eredeti alapelvek szellemében történő újjászületése csak a múlt rendszerrel való gyökeres szakítás alapján képzelhető el. Ebben az irányban mindeddig csak részleges és semmiképpen sem kielégítő lépésekre került sor."²⁷

A nyugati magyar szervezetek közül az amerikai *Bessenyei György Kör* úgy vélekedett, hogy meg kell teremteni egy megtisztult és megújult világszövetséget. Közgyűlésén végérvényesen el kell határolnia magát a kommunizmus alatt rákényszerített céloktól, módszerektől és személyektől. Az *Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem* közölte, hogy gyökeresen megújult formában szükségesnek és fontosnak tartja a Magyarok Világszövetségét. Élére a következő "alkotmányozó" közgyűlésig intézőbizottságot javasolt. Ennek vezetőjéül Pungor Ernőt jelölte. Deák Ernő a szövetség tagságát alkotó rétegek, hazaiak, kisebbségiek és nyugatiak egymástól eltérő érdekeit, valamint egymáshoz való viszonyát elemezve arra a következtetésre jutott, hogy az MVSZ-nek mindenekelőtt a kisebbségi sorsban és a nyugati szórványokban élő magyarok érdekeit kellene képviselnie, majd hozzátette: "Szükségszerű követelmény a kisebbségi magyarok és a szórványmagyarság összefogása, a kereteknek azonban olyanoknak kell lenniük, hogy inkább elősegítsék, mintsem nehézkessé tegyék az együttműködést. Az adottságok különbözősége nehezen egyenlíthető ki, hozható közös nevezőre, éppen ezért inkább a feladatok ésszerű felosztása lenne tanácsos."²⁸

Lomniczy József, a Buenos Aires-i *Hungária Egyesület* elnöke a szövetség új alapokra helyezését szorgalmazta és hozzátette, hogy választani valójában majd csak úgy lehet, ha a tagok megismerhetik a jelöltek életútját és terveit.

A december 19-21-i közgyűlést heves polémia, kölcsönös gyanúsítgatások előzték meg, amiből a nyugatiak is bőven kivették a részüket. Ez indította Sütő Andrást arra, hogy az elnökségi ülésre és a közgyűlésre szóló meghívást elhárítsa. Levelében, amelyet a közgyűlés elején felolvastak, visszautasította az 1990 nyarán megválasztott vezetőket ért vádakat. Ő akkor - mint írta - azt remélte, hogy "velük - és nyilván az összmagyarság ügyének sok más nagy érdemű személyiségével együtt - részben, vagy jórészt fel lehet majd oldani azokat az ellentéteket is, amelyek a nyugat-európai és amerikai magyarsággal, pontosabban annak egy részével kiépítendő világszövetségi kapcsolatokat akadályozzák. Akkor tehát lehetséges, értelmes, higgadtan érvelő dialógusra, az összmagyar érdekek elsőbbségére gondoltam, nem pedig a mai intoleráns, agresszív, sőt, nem egy esetben primitíven gyűlölködő sajtóhadjáratra, az MVSZ létjogát is tagadó megnyilatkozásokra Nyugat-Európában ugyanúgy, mint Magyarországon." Sütő azonosította magát a lemondásra kényszerített elnökséggel, mert szerinte "torony dőltevel annak gombja sem marad a helyén".²⁹

A közgyűlésről több jelentős nyugati szervezet - köztük az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, a Pax Romána, a Szabadságharcos Világszövetség és a Politikai Foglyok Szövetsége távol maradt. Pomogáts Béla szerint: "nem kapott igazán hangsúlyt az a külhoni magyar értelmiség, amely eddig össznemzeti ügyekben gondolkozott".³⁰ 140 külföldi és 65 hazai tagszervezet képviseltette magát. Dobos László jelentős ténynek nevezte, hogy "a II. világháború óta először ülhetnek közös asztalhoz a világ magyarságának képviselői". Azt mondta, hogy a határokon túli magyarságban erős az együvé tartozás érzése, Magyarország felé tájékozódik és a szellemi hazával való kapcsolatokra vágyik. Czine Mihály arra intett, hogy a vita hevében nem szabadna megfélemlíteni: a tagokat erős szellemi szálak kötik össze. Komlós Attila szerint az MVSZ vezetősége megóvta a szervezetet az el-sorvadástól, megőrizte zsenge függetlenségét, fejlesztette az egységet, integrálta a különféle szervezeteket és előkészítette további munkáját.³¹ A felszólalók részben a folyamatos, részben a gyökeres azonnali változtatások mellett érveltek. Nagyrészt nyugatiak élesen bírálták Czine Mihályt és Pomogáts Bélát. A protestánsok egy része súlyosan elmarasztalta Komlós Attilát a *Reformátusok Lapjánál* végzett szerkesztői munkájáért, másik része - köztük különösen az amerikai Bertalan Imre püspök - újraválasztását szorgalmazta. Eltérték a vélemények a tekintetben is, hogyan változzék a vezetési struktúra, kik menjenek és kik maradjanak, hogyan ítélandók meg a diktatúrában tanúsított magatartások.

A vezetési struktúrát illetően az a döntés született, hogy az 1992-ben rendezendő Világkongresszusig tartó időre, tehát 9 hónapra 15 tagú ideiglenes elnökséget választanak. Ez az elnökön, üv. alelnökön és főtitkáron kívül a hazaiakat, a kisebbségeket és a nyugati szórványokat képviselő 5-5 tagból áll.

A nyugati jelöltek közül az angliai Gorka Pál, az Egyesült Államokban élő Somogyi Balázs, a svájci B. Szabó Péter, a brazíliai Zolcsák István és a kanadai Tőkés István lett az ideiglenes elnökség tagja. Elnökké a közgyűlés közfelkiáltással Csoóri Sándort választotta meg. Főtitkár az Erdélyből Magyarországra menekült Kincses Előd és üv. alelnök Komlós Attila lett.

Csoóri Sándor megválasztásával olyan személy került a megújulás útjára lépett Világszövetség élére, akinek irodalmi rangja és hazafias érdemei vitán felül álltak, és akinek tekintélyét minden jelenlévő fenntartás nélkül elismerte. A nemzetrészek Összefogásának és közös vállalkozásának nemes szándékát hitelesebben aligha testesíthette volna meg más, mint a neves és mindhárom régióban köztiszteletnek örvendő költő. Megválasztása után adott interjújában ezt mondta: "nekünk az emigrációról is másképpen kellett volna gondolkodnunk, mint ahogyan hosszú időn át tettük. Évtizedekig az volt a jellemző, aki elhagyta az országot, egy kicsikét gyanús, vagy pedig hős volt. Tisztázni kellene végre, kényszerűségből igenis szükség volt az emigrációra, és ezt természetes dolognak kell tekinteni. Mert voltak pillanatok, amikor az emigrációban élők sokkal tisztábban tudták megfogalmazni a magyarság érdekét, mint itthon."³²

A közgyűlés újra tiszteletbeli elnöknek kérte fel Sütő Andrást. A felkérést Erdélybe továbbító Csoóri Sándor levelében ezt írta: "Ahhoz, hogy tovább haladhassunk közös céljaink felé, alapvetően fontos a jelenléted, alkotó közreműködésed a Magyarok Világszövetségében." Sütő András a kérést nem teljesítette, mégpedig azzal az indoklással, hogy "a közgyűlés alkalmából megfogalmazott aggodalmaim teljesen beigazolódtak, mi több, az elhangzott viták intoleráns szellemiségét tekintve újabbakkal gyarapodtak. Remélem mégis, hogy a III. kongresszusig a még aggasztó helyzet javulni fog/ ám ez rendkívüli erőfeszítést igénylő munka a világ minden táján, ahol a világnézeti politikai megosztottság 'magyar betegsége' pusztít"³³ Egy interjúban Sütő ehhez hozzátette, hogy különösen aggasztotta a hír, miszerint "a közgyűlésen a nyugati magyar emigrációnak éppen azokat a köreit érte támadás, amelyek részt vesznek a magyar szellemiség elmélyítéséhez számottevő mértékben hozzájáruló anyanyelvi értekezleteken. Véleményem szerint ezzel csak tovább mélyültek a nyugati magyar emigrációt amúgy is megosztó ellentétek/³⁴ Sütő András megjegyzésére nem válaszoltak az általa meg nem nevezett, de általában ismert emigráns körök. Viszont az emigrációt megosztó ellentétek feltételezésétől eltérően nem mélyültek, mert Nyugaton egyre kisebb figyelemmel kísérték az MVSZ működését és benne a képviselőikre vállalkozók tevékenységét.

A Csoóri Sándor által vezetett elnökség elhatározta, hogy feltérképezik a világban szétszórta magyarokat és a munka decentralizálására országokként MVSZ képviselőket állítanak fel. Az egység látszata ellenére a belső nézeteltérések nem oldódtak fel. Ennek tüneteként lehetett értelmezni, hogy 1992 áprilisában mind Kincses Előd főtitkár, mind Komlós Attila üv. alelnök lemondott.

A szomszéd országokban a magyarság ellen elhangzó gyanúsításokat, másfelől a kisebbségi és a nyugati magyarok körében terjengő nézeteket illetően Csoóri Sándor szükségét érezte annak, hogy az MVSZ álláspontját tisztázza. 1992 májusában Los Angelesben amerikai magyaroknak tartott előadásában a környező államokban hetven év óta haza nélkül élő magyarokról szólva

megemlítette: "egy új nemzeteszmét kell megfogalmaznunk, amely határváltozások nélkül is életkeretet biztosíthat mindnyájunknak.

Olyan Önkormányzati rendszereket kell kiharcolni a Kárpát-medencében, amelyek területi, öngazgatási és személyi autonómiákat biztosítanak a kisebbségben élő magyarságnak akár saját rendőrségük, kisebbségi parlamentjük is lehet, amely sérelem esetén nemzetközi szervezetekhez fordulna jogorvoslatért³⁵

A revizionizmussal való gyanúsítással és emigránsok körében dívó délibábos gondolkodással szemben Csoóri néhány héttel később Nagy-Britanniában is kifejtette az MVSZ nézeteit. A londoni magyarokkal való találkozón többek részéről elhangzott az a kívánság, hogy a magyar kormány lépjen fel Trianon revíziójáért. Ezzel szemben Csoóri Sándor kifejtette: hogy "A Kárpát-medencében élő magyarok érdekeiért, jogaiért csak belülről jól megépült Magyarország léphet fel, de csakis diplomáciai és szellemi eszközökkel, és csakis úgy, hogy a magyar kisebbségek érdekei ne sérüljenek éppen emiatt. Nem szabad elvesztegetni a történelmi lehetőséget - mondta, de rámutatott, hogy - a határok kiigazítása 'szívárványos ábránd'. A megoldás az elválasztó határok összekötő kapoccsá változtatása, valamint a területi, közigazgatási és a személyi autonómiák sokfélesége... a magyarság csakis a más országokkal, más népekkel való együttműködésben találhatja meg sorsa jobbításának útját."³⁶

A világtalálkozást előkészítő útjai és előadásai alkalmából Csoóri Sándor ismételt kiemelte az emigráció teljesítményeit és érdemeit. Egy 1992. májusi interjúban a nemzet szétszóródottságáról szólva megállapította, hogy: "a vereségek, a veszteségek mellett megpróbáljuk a hasznát is megkeresni ennek. Mert azzal, hogy szétszóródott, azzal az az egységes haza, az az egységes nemzet átmenetileg valóban legyöngült, de az újabb korszakban, az újabb világban, amelynek vázlatát most fogjuk felrajzolni magunk elé, ez a szétszórás nagy előnnyel és haszonnal is járhat. Az a magyarság, amelyik Amerikában, Németországban, Dél-Amerikában, Svédországban vagy másutt él, olyan különös tapasztalatokkal gyarapodott a kultúrában, a politikai életben, amelyet most talán az összmagyarság ismét hasznosítani tud."³⁷

A világtalálkozást megelőző hetek sorozatos megbeszélésekkel és publicisztikai tevékenységgel teltek. Vita indult arról, milyen legyen és mivel foglalkozzék a Világszövetség. A teljesség igénye nélkül hadd történjék említés néhány eseményről és véleményről. Jelentős tanácskozás folyt az Európai Szabad Magyar Kongresszus 1992. június 27-i müncheni teljes ülésén, amelyen Nyugat-Európa fontos magyar szervezeteinek többsége mintegy negyven küldöttel képviseltette magát. Csoóri Sándor tájékoztatója után a megjelentek úgy határoztak, hogy részt vesznek az augusztusra meghirdetett világszövetségi közgyűlésen, jóllehet elégedetlenek voltak az alapszabály tervezettel és módosításokat javasoltak. Külön hangsúlyt kapott az a követelés, hogy a Világszövetségnek nem lehet tagja és tisztségviselője, aki előzően közreműködött a totális diktatúra létrehozásában, fenntartásában vagy kiszolgáltatásában, mert vétett az alapvető nemzeti és erkölcsi normák ellen.

Hasonló érdeklődéssel és alapossággal folyt a Svájci Magyar Egyesületek Szövetsége, valamint az amerikai, angliai és franciaországi, németországi, svédországi, ausztráliai csúciszövetség tanácskozása. A Világszövetség ügyében állást foglalt néhány szervezeti vezető is.

A *Kapu* című budapesti folyóirat ankétján résztvevő Pásztor László, az Amerikai Magyarok Országos Szövetsége elnöke úgy vélte, hogy az MVSZ-nek főleg a Magyarország határain kívül élő magyarok szervezeteit kellene összefognia és azok munkáját összehangolnia. Azt is kívánatosnak tartotta, hogy az Egyesült Államok - tekintettel az ott élő magyarok és működő szervezetek nagy számára - külön régióknak számítson, ne pedig a nyugati egy részének. Szén József, az MHBK franciaországi vezetője szerint a nemzeti egység megőrzésén kívül szükség lenne egymástól viszonylag elkülönített csoportokra és csúcsszervezetekre, tehát a magyarországiak, a környező országbeliek és a nyugati magyar szervezetek különálló tömörülésére. B. Szabó Péter, a SMIKK üv. elnöke is az MVSZ-t "decentralizált, azaz több központtal, illetve regionális irodával rendelkező és működő nemzetközi szervezet"-nek képzelte el.³⁸

A Magyarországon megjelent írások közül érdekes megközelítéseket és szempontokat tartalmaztak Csapody Miklós, Kreczinger István, Vári Attila és a párizsi Kende Péter cikkei (az utóbbi kettő ama javaslatával, hogy a Világszövetségben a hazaiakat a mindenkori parlamenti erőviszonyokat tükröző, országgyűlési képviselőkből álló együttes képviselje, dokumentálva ezzel a kormány és az ellenzék nemzeti elkötelezettségű összefogását), valamint Del Medico Imre egy hozzászólása (amelynek fő mondanivalója az volt, hogy az MVSZ-nek csupán a nyugati magyar diaszpóra képviseleti szervének kell lennie). A Nyugaton megjelent írások közül említést érdemelnek a *Nemzetőr* és a *Bécsi Napló* szerkesztőségi közleményei, továbbá a svájci Nagy Csabának a Bécsi Naplóban és az ausztráliai Csapó Endrének a *Magyar Nemzetben* írott cikke. Az előbbi a csoportok és egyének szembenállásában rejlő veszélyeket elkerülendő a lazább szervezeti formát ajánlotta. Az utóbbi az általa nemzetinek nevezett emigrációban jelentkező majd minden aggálynak és fenntartásnak hangot adott. Szerinte az MVSZ-nek mint pártállami intézménynek a pártállam összeomlásával meg kellett volna szűnnie. Mivel a kormány elmulasztotta feloszlítani, "ennélfogva megmaradt a szellemisége ennek a bolsevista frontszervezetnek, ami most az emigráció távortartásának igyekezetében nyilvánul meg". Csapó úgy látta, hogy a nemzeti emigráció eltérő története ellenére is együtt tudna működni a kisebbségi magyarsággal az MVSZ-en belül, feltéve, hogy ebben "tevékenyvé válhatnak azok a segítő szándékok és hasznossá válnak azok a tapasztalati és anyagi tartalékok, amiket a nyugati magyarság felmutatott. Ennek nem a keletiek és a nyugatiak közötti szakadék, meg az egyetértés hiánya, meg széthúzás, meg a nemzeti átok az akadálya, hanem az, hogy Magyarországon képtelenek tudomásul venni, hogy nemzeti feladatokat nem lehet kommunistákkal végrehajtani, hogy képtelenek a rendszerváltozást még egy ilyen kis szervezetben is végbevinni." Csapó szerint a Világszövetségben "nem akarnak tudomást venni a nemzeti emigrációról, és nem akarnak vele együttműködni. Nem mondják meg, hogy miért, csak átnéznek fölöttük."³⁹ Csapó nem állt egyedül fenti nézeteivel, Amerikában és Nyugat-Európában is több helyütt hallani lehetett - mérsékeltbb vagy élesebb megfogalmazásban - hasonló véleményeket. Nem volt tehát könnyű az eltérő érdekeket és felfogásokat közös nevezőre hozni, az MVSZ eredményes működéshez szükséges minimális szemléleti egységet megteremteni.

A megújhodni szándékozó MVSZ mindenesetre azzal - az emigránsok által már korábban is szorgalmazott- elhatározással lépett története új szakaszába, hogy nemcsak a diaszpórával, de a környező országok magyar nemzetiségű polgárai sorsával is foglalkozik és törődik. Ezen túlmenően két lehetőség közül választhatott. Az egyik az volt, hogy a kisebbségi és nyugati magyarok - főleg nyelvi, tudati, művelődési és érdekvédelmi - ügyeivel foglalkozó személyeket és intézményeket tömöríti. Azok összefogására törekszik, akik érdekeltekként vagy szakemberekként e nemzeti feladatok elvégzésében tevételesen vesznek részt, függetlenül attól, hogy hol élnek. A tagok tehát olyan hazai, kisebbségi vagy nyugati magyarok, akik Magyarország határain kívül élő magyarság nyelvének, kultúrájának, hagyományainak megőrzésével, ismeretei tágításával, közösségi élete támogatásával és érdekei védelmével foglalkoznak. A szövetség munkaközösségként dolgoznék és mindenféle képviseleti igény nélkül a közjó érdekében munkálkodnék. A másik lehetőség a világmagยarság teljes összefogása és parlamentje szerepének ellátása, egyetemességre törekedve és szigorú képviseleti arányokat betartva.

Mind a két formának van előnye és hátránya. A szakmai feladatokat előtérbe helyező munkaközösségi jelleg gyors és hatékony munkát tesz lehetővé, és folyamatos gyakorlati eredményekkel kecsegtet. Hátránya, hogy a tevékenység nagyrészt a háttérben folyik, nem mutatós és látványos, következőképpen kevésbé ösztönöz kívülállókat anyagi támogatásra. A másik, ezzel szemben, tömegerejével hat, nemzeti ügyként jeleníthető meg, a nemzeti egységet dokumentálja, társadalmi és politikai szerepe révén tekintélyt parancsoló. A létező Magyarország mellett a virtuális Magyarország képzetét keltheti. Ezen előnyeik kívül tetemesek a hátrányai. A képviselet vitathatóvá válhatik, mert gyakran kideríthetetlen, mily népes és erős egy szervezet, amelyet valaki képvisel; a képviseleti elv ellenére képviselet nélkül maradnak - és nem is kis számban - azok, akik semmilyen szervezethez nem tartoznak (pl. a nyugati magyarok többsége); a Világszövetségbe helyeződnek át a szervezetek közötti érdekellentétek és viták, ami megkerülhetetlen politikai megoszlást teremt; túlságosan sok időt emésztenek fel és vonnak el a munkától az ellentétek feloldására, az együttműködés és egység megóvására tett fáradozások.

Az iménti alternatíva tekintetében a döntés 1992 augusztusában az utóbbi javára történt meg. Ennek felidézése előtt azonban talán érdemes néhány szóval a nyugati magyarok életével foglalkozó és nyugati magyar olvasóknak szánt hazai sajtót érinteni.

Az 1990 végén 43. évfolyamát befejezett világszövetségi lap, a Magyar Hírek nem volt tovább fenntartható, mert ráfizetéses volt. Az MVSZ elnöksége tehát megszüntette. A munkatársak azonban folytatni akarták tevékenységüket és 1991. januártól *Új Magyar Hírek* címmel - *A magyarok világlapja* alcímmel és mint független magazint - 64 oldal terjedelmű havi lapként jelentették meg. Tulajdonosa a Halász György által igazgatott *Magyar Világ* kiadó volt. Főszerkesztőként Balázs István jegyezte a lapot. A szerkesztőbizottság elnöke Pungor Ernő lett, tagjai közé négy nyugaton élő magyar került: Bodnár Gábor, Falu-dy György, Fejtő Ferenc és Wass Albert.

A lap immár nem volt az MVSZ orgánuma, de elődjéhez hasonlóan az egész magyar glóbusz bemutatására törekedett és mint Pungor Ernő mondta; az egyetemes magyarság ügyét kívánta szolgálni. Az Új Magyar Hírek élén 1992 áprilisában változás történt: főszerkesztője Albert Gábor író lett. Júliusban nevét *Magyarok Világlapjára* változtatta. A szerkesztőbizottság élére Pösze Lajos országgyűlési képviselő került de tagja maradt Pungor Ernő és az előbb említett négy nyugati magyar is. Albert Gábornak sikerült több neves szerzőt munkatársnak megnyerni és velük élvezetes, színvonalas lapot előállítani. 1996 nyaráig jelent meg, az utolsó időszakban már Atzél Ferencet, mint felelős kiadót, Albert Gábort, Párkány Lászlót és Szávai Gézárt mint szerkesztőket tüntetve fel. A nyugati magyarokkal foglalkozott az 1991-ben *indult Magyar Krónikais*; főszerkesztője Hajdúk Márta és szerkesztője Szeredi Pál volt. Ugyancsak 1991-ben indult, főleg nyugati olvasókra számítva, a *Magyar Újság - Szülőföldünk*, Budapesten és Zürichben szerkesztették, Budapesten nyomtatták, főszerkesztője Mester Pál (Magyar Újság), felelős szerkesztői pedig Cservenka Judit (Szülőföldünk) és a zürichi Zwada András voltak. A közéleti, kulturális és üzleti lap anyagának egy részét a Magyar Rádió Szülőföldünk című adásának szerkesztősége szolgáltatta. Közvetlenül a Magyarok Világtalálkozója előtt indult az MVSZ támogatásával a *Világszövetség című* lap, amely nagy terjedelemben és gazdag tartalommal havonta kétszer jelent meg. Főszerkesztője Hornyik Miklós, az Újvidékről áttelepedett író lett. Valamennyi lap közül legtovább tartott ki a Brády Zoltán által szerkesztett *Kapu* című havilap, amely nem elsősorban a külföldiek számára készült, de 1989-ben történt alapításától kezdve bő teret biztosít nyugati szerzőknek és témáknak.

Az 1992. augusztus 18 és 22 között rendezett Magyarok III.Világtalálkozója 54 esztendő után ismét közös eszmecserére szólította fel a világban szétszórt magyarokat. Az 1929-ben tartott első és az 1938-as második világtalálkozást követően, hosszú szünet után immár harmadszor nyílt lehetőség a nemzetrészek együttes tanácskozására. A kongresszust a fővárosban és vidéki városokban szakmai találkozók, tudományos fórumok, gyűlések, értekezletek, kulturális események előzték meg. A világtalálkozást Göncz Árpád köztársasági elnök és Antall József miniszterelnök fővédnökségével rendezték. A védnökség 122 tagja közül mintegy kétfőt, pontosan 46 élt Nyugaton.

A találkozó megrendezése az MVSZ jelentős teljesítménye volt, nemcsak a korábbiakat jóval túlszárnyaló méreteivel, hanem azért is, mert az előző kettővel ellentétben nemcsak a nyugati, de a környező országokban kisebbségi sorban élő magyarokat is bevonta. Ez nagymértékben növelte a nemzetrészek összetartozás tudatát és csökkentette a határokon túl élőkben a társalanság, az elhagyatottság, az elfeledettség, a mellőzöttség érzetét. Az ünnepélyes megnyitást az 1956-os forradalom és szabadságharc halottaira az Új Köztemető 301-es parcellájában történt emlékezés előzte meg. A megnyitó ünnepségen Csoóri Sándor egy régi család emlékét idézte fel, jelentős ténynek nevezte, hogy "történt, ami történt, de együtt a család. Lélekben mindenképp. S ez a család maga a nemzet/" Hozzátette, hogy "a hazai tízmillió és a határokon kívül élő ötmilliónyi magyar jelképes találkozója pillanatában föl kell tárulnia annak a múltnak, amely nemcsak a közös nyelv, a közös műveltség révén egyesít bennünket, hanem a közösen újraélhető sorsban is". Végül megállapította, hogy "sokkal nagyobb az az erő, amely összeköt bennünket, mint azon részgazságok ereje, amely elválaszt."

Ünnepi beszédében Antall József a magyarságban évszázadokon át élő összetartozás tudatát emlegette és azt a nemzetképet, amelybe az idegenben, kettős kötöttségben élők éppen úgy beleértendők, mint Magyarország lakói. Hangsúlyozta a miniszterelnök, hogy a kormány az alkotmány alapelveihez hűen felelősséget érez a határokon túl élő magyarokért⁴⁰ Ebben a szellemben és emelkedett hangon szólaltak fel a Magyarországon kívül élő magyarok képviselői, Teller Ede, Ágoston András, Tőkés László és Duray Miklós is.

A világtalálkozóon 36 országból mintegy hétezer vendég jelent meg. Nemcsak a résztvevők, de a külső szemlélők többsége is eredményesnek, sikeresnek és a nemzeti egység demonstrációjának ítélte meg. Sokak véleményét fejezte ki Pethő Tibor egy vezércikkében: "A magyarok III. világtalálkozójának felemelő és egyben megrázó élménye, az öt világrész magyarságának egybecsendülő hangja, szinte érezhető szívdobbanása, az össznemzeti szolgálat lelkesült vállalása több mint fél évszázad szörnyű emberi és anyagi vesztesége után megmutatta, hogy milyen erők szunnyadnak e népben az ország és tágabb közösség jövőjének megalkotására."⁴¹ Voltak természetesen, akik egyet-mást hiányoltak, elkerülhetőnek és elkerülendőnek ítélték, némely hangsúlyokat feleslegesnek tartottak. A környező országokban elhangzott vélemények az ottani politikai erők felfogásából és helyzetéből fakadtak és aligha lettek volna kedvezőbbek, ha a világkongresszus másként folyik le. Akadtak szélsőséges és olykor izléstelen magyarországi kritikák is, amelyek tartalma és hangvétele szerzőjüket minősítette.

A kongresszus ünnepélyes pillanataiban, valamint a három napon át tartó politikai és művelődési vitaüléseken észlelt egység nem igen jellemezte a Magyarok Világszövetsége küldöttközgyűlését. A véleménykülönbségek és érdekellentétek természetesen voltak, de szembesülésük módja már sok kívánni valót hagyott maga után. Az érzelmek túltengése, az egymás iránt megnyilvánuló bizalmatlanság, a kizárólagosságra való törekvés, a kölcsönös türelmetlenség megnyilvánulásai és az érveket helyettesítő indulatok eléggé feszült belső légkört jeleztek. Csoóri Sándor magasan szárnyaló szavai az összefogás tudati elemeiről, az emberek önmaguk meghódításáról, az erkölcsi revízióról és a nélkülözhetetlen türelemről mintha elfelejtődtek volna azokban az olykor eléggé mérges vitákban, amelyeket a küldöttek a Szövetség alkotmányáról, működéséről és fő tennivalóiról folytattak. Sajnálatos volt, hogy az idő rövidege miatt a problémákat nem lehetett alaposan és kimerítően megbeszélni, a közgyűlést a választással úgy kellett befejezni, hogy sok minden megválaszolatlan és eldöntetlen maradt.

A 195 küldött - régióként 65-65 - végül elfogadta az alapszabályokat és megválasztotta az MVSZ új vezetőségét. A Zárónyilatkozat szerint: "ez a legnagyobb létszámú magyar szervezet pártok fölöttivé, és kormányzatoktól függetlenné alakul, hogy az alapvető célt, az összmagyarság érdekeit, erkölcsi és szellemi megújulását szolgálja". A Szövetség elnökévé Csoóri Sándort választották meg. A három alelnök - Fónay Jenő, Dobos László és Jakabffy Ernő - feladata a három nagy régió, az anyaországi, a Kárpát-medencei és a nyugati képviselete volt. Őket többségi akarattal e régiók küldöttei ajánlották. Ugyancsak régióként választottak 7-7 elnökségi és 30-30 választmányi tagot.

A választásokon a nyugati régió képviselőire az elnökségben - Jakabffy Ernő alelnökön kívül - Bertalan Imre, Gorka Pál, Kardos Béla, Kovács Andor, Vargó Elemér, Walter István és Zolcsák István kapott megbízást.⁴² Főtitkárt nem választottak. A küldöttek úgy döntöttek, hogy az MVSZ főtitkára a szervezet alkalmazottja lesz és az állás betöltése pályázat útján történik. A közgyűlés határozata szerint a szövetségnek nemcsak szervezetek, hanem egyének is tagjai lehetnek.

A világtalálkozó után Csoóri Sándor egy interjúban ama bizakodásának adott hangot, hogy az MVSZ pártokon kívüli, azokon felülálló és a kormánytól független marad. A nemzeti ügy képviselője nem jelenti, hogy a nemzeti kormány szolgálatába szegődik. "Amennyiben bármelyik kormány nemzeti ügyet képvisel - mondta -, nyilván ahhoz leszünk közelebb. Amelyik kormány semmilyen módon nem képvisel nemzeti ügyet, attól egyre távolabb kerülünk."⁴³

A nyugati magyarok az új vezetőségben méltányos képviselőkhöz jutottak. A közgyűlésen nem tudtak összetartani és egységesen fellépni, mert a küldöttek egymástól eltérő célokat követtek. Többen keserű szájjal hagyták el Budapestet, mert várakozásaik és reményeik kielégíthetetlenek maradtak. Különösen a "nemzeti emigráció" képviselői voltak elégedetlenek, mert a közgyűlés szerintük nem ment elég messzire a gyökeres átalakulás útján. Ennek volt jele, hogy a Nemzetőr és az ausztráliai Magyar Élet továbbra is bizalmatlanul szemlélte az MVSZ működését és következetesen ennek elégtelensége bizonyítékként fogta fel a szövetségen belüli zavarokat, mindig kpsygpgrp-sen helyt adva a vezetőséget ért bírálatoknak. Ezekben továbbra sem volt hiány. Különösen Kincses Előd volt főtitkár kifogásolt részben személyi, részben elvi döntéseket. Az ő elgondolása szerint ugyanis "a Magyarok Világszövetsége elsősorban a külföldi magyarok szövetsége kellene legyen, hiszen az anyaországi magyarok anyanyelvi kultúráját, gazdasági felemelkedését és érdekvédelmét a szabadon választott magyar parlamentnek és kormánynak kell szolgálnia."⁴⁴ Kincses Előd a magyarországi túlsúly érdekérvényesítését látta abban, hogy mind a decemberi, mind az augusztusi közgyűlésen a paritásos koncepció, tehát a három régió egyenlő arányú képviselője valósult meg.

A Világszövetség vezető és tevékeny nyugati magyar tagjaiban mind erősebbé vált a meggyőződés, hogy a munkának elsősorban a kisebbségi magyarok érdekeinek védelmére kell irányulnia, jóllehet nyelv, kultúra és hagyományok Nyugaton is veszélyben forogtak, mind kevésbé tudván ellenállni a beolvadás kísértéseinek. Mégis a másokért vállalt szolgálatot fontosabbnak tekintették, mint önnön érdekeik képviselőit. Jakabffy Ernő - akinek alelnökké választását svédországi működése alapján Nyugaton megérdemeltnek tekintették és meglelégedéssel fogadták - egy interjúban kijelentette: "Ennek a Világszövetségnek mindenek előtt a Kárpát-köszorúban élő magyarok érdekszövetségének kell lennie - ez az én magánvéleményem. Ugyanakkor az összmagyarság olyan szervezetének, amely el kell érje azt a státust mindenki szemében, hogy ez valóban letéteményese a magyarságnak. Ehhez kell hiteles vezető embereket találnunk. Nem kiáltunk bosszút, de azt sem akarjuk, hogy olyanok vitézkedjenek az első sorokban, akiknek erre nincs erkölcsi alapjuk."⁴⁵

Annak jegyében, hogy a munka decentralizálódjék és a nyugati szervezetek viszonya a Szövetséggel elevebbé váljék, megkezdődött mind Amerikában, mind Nyugat-Európában a közvetlen kapcsolatok kiépítése. Ennek során az MVSZ küldöttei - köztük Jakabffy Ernő és Kardos Béla - együttműködési megállapodást kötöttek több országos intézménnyel. A három-amerikai csúcsszervezet támogatásával létrejött az Egyesült Államokban

- Papp László vezetésével - az *MVSZ Országos Tanácsa*. Más államokban is megszerveződtek az országos tanácsok. Ezek aktivitása különböző volt, a sajtóban a legtöbbször az amerikai tevékenységéről és általa elindított akciókról lehetett olvasni. Általában jó elgondolásnak bizonyult a Szövetség működésének decentralizálása. 1996-ig kilenc nyugati országban alakultak MVSZ Országos Tanácsok. Néhol az országos csúcsszervezet vállalta az országos tanács szerepét és feladatát, tehát külön testületre nem volt szükség.

Az MVSZ-szel való szoros együttműködésről változatlanul megoszlottak a vélemények. Voltak szervezetek, amelyek bekapcsolódtak munkájába, mások továbbra is távol tartották magukat. A sajtó egy része - a *Nemzetőr*, az ausztráliai *Magyar Élet*, a *Katolikus Magyarok Vasárnapja* - folytatta bíráló és elmarasztaló cikkek közzétételét. Botrányokat és szabálytalanságokat emlegettek, a nemzeti emigráció mellőzését kárhoztatták és úgy ítélték meg a helyzetet, hogy a régi szellem, továbbra is jelen van az MVSZ központjában.

A Szövetség 1992 novemberében főtítkárként szerződtette három hónapra a Németországból hazatelepedett Mayer Zoltán Györgyöt, aki szerződése lejártakor felmondta állását. Az elnökség ekkor a hivatalvezetői teendőket ellátásával Stark Ferencet bízta meg. Mayer távozását belső ellentétek okozták. Mind gyakrabban került szóba, hogy a főtítkárok nem tudnak együttműködni Timkó Ivánnal, az elnöki tanácsadóval. Ez a későbbiekben sem változott meg. A bajokat az okozta, hogy a Csoóri Sándor bizalmát élvező Timkó Iván az elnök nevében adminisztratív döntéseket is hozott, és szükségképpen konfliktusba került az adminisztrációért felelős főtítkárral. E helyzet nehezítette és lassította az ügyintézését, fokozatosan rontotta a légkört. Az adminisztrációs képességekkel és jogász felkészültséggel rendelkező Timkó Iván

- az elnök tudtával és jóváhagyásával - a tanácsadás mellett a végrehajtásba is beleszólt és gyakorlatilag ő vezette a központi apparátust. Az összeütközés az egymást váltó főtítkárokkal elkerülhetetlenné vált. A megoldás az lehetett volna, hogy Timkó főtítkárságot vállal. Ezt nem tette, tehát az a tarthatatlan helyzet állott elő, hogy volt egy tényleges adminisztratív vezető, a felelősség nélküli elnöki tanácsadó és a főtítkár, aki viszont felelősséggel tartozott. Ilyen állapot óhatatlanul személyi konfliktusokhoz vezet.

A Szövetség Csoóri Sándor szándékainak megfelelően és általános helyesléstől kísérvé a kapcsolatok tágításán fáradozott. Igyekezett megteremteni a párbeszédet az egyházakkal, a nagy társadalmi szervezetekkel és a pártokkal. Az első lépések egyikeként került sor 1993. február 1-2-án Budakeszin a *Magyar Református Világszövetséggel* tartott tanácskozássra, amelyen magyar sorskérdések és azok megoldási lehetőségei kerültek megbeszélésre. Megtörtént a kapcsolatok felvétele a *Romániai Magyar Demokratikus Szövetséggel* és a szlovákiai *Együttéléssel*, a kisebbségi magyarok e két jelentős politikai pártjával.

Elindult Csoóri Sándor és a Világszövetség hathatós közreműködésével a *Duna Televízió*, amely magyar szót és képet visz a világban szétszórt főleg a környező államokban élő magyarok lakásába és ezzel növeli a nemzeti összetartozás érzését, előmozdítja - mint Csoóri Sándor mondta - az együttgondolkodást és a szellemi egyesülést. Sütő András szerint "a budapesti műholdas televíziós adás kezdete a nemzeti paranoia s a megosztó szándék ólomketreces korszakának vége: diktatúrák omlása után az egységes magyar szellemi égbolt fölhozatalának minden eddiginél eredményesebb folytatása" -⁴⁶

1993-tól rendszeressé váltak - nyugatiak szép számú részvételével - az elnökségi és választmányi ülések. Ezeket 1994-től már más városokba is - Kaposvárra, Nagyváradra stb. - kihelyezték. Elindult az *MVSZ Tudósítások* című közlöny, hogy a tagságot a Szövetség működéséről és eseményeiről folyamatosan tájékoztassa. Gyakoribbá váltak a Szövetség állásfoglalásai jelentős időszzerű kérdésekben.

1993. szeptember végén megszűnt valamivel több mint egy éves működés után a kezdetben 13.000 példányban kinyomtatott *Világszövetség* című lap, amely gazdag tartalma, magas színvonala, olykor komoly irodalmi és tudományos értékeket felmutató írásai és neves szerzői ellenére nem tudott megállni a lábán. A nyugati olvasók sem álltak mellé, talán azért, mert viszonylag kevés nyugati munkatársa volt és úgy látszik, a diaszpóra életével sem foglalkozott eléggé. Úgy tetszett, hogy számottevő nyugati előfizetőkre nem igen számíthat Magyarországon megjelenő lap, mégha igyekeznek is a határokon túl élő olvasók igényeit kielégíteni. A szomszédos országokban nyilván az anyagiak miatt nem akadt elegendő előfizető, a magyarországiak pedig havi, valamint hetilapok áttekinthetetlen kínálatából válogathatnak. A központi lap önerejéből nem tudta fenntartani magát, az MVSZ pedig sorsára hagyta. Hornyik Miklós főszerkesztő más utat nem látván, 1993. szeptember közepén lemondott. Szeptember 28-án búcsúzott el harminc szám megjelentetése után az olvasóktól.

1993. október elején Zalakaroson nyugatiak részvételével lezajlott az *1. Külhoni Magyar Sajtótálalkozó*, amelyen a határokon túli tömegtájékoztatás helyzete és problémái kerültek megbeszélésre. Az újságírók tanácskozása azzal zárult, hogy az eszmecserét rendszeressé kell tenni. Ennek szervezését az MVSZ vállalta és egy évvel később 1994. szeptember közepén, ugyancsak Zalakaroson, mintegy nyolcvan résztvevővel megrendezte a második találkozót ezúttal a rádiósok és televíziósok számára. Ezen elhatározták a folyamatos kapcsolattartást, az információs hálózat kiépítését, műsorcserét, továbbképzési lehetőségek felkutatását és megalakították - Peták István elnökletével - a *Külhoni Magyar Média Társaságot*, amely elsősorban a kisebbségi magyarság nyomtatott és elektronikus médiumainak életben tartásával és fejlesztésével foglalkozott, 1996 elején bekövetkezett megszűnéséig.

Egymás után alakultak hasonló szakmai, hivatási szervezetek, amelyek az MVSZ-szel karöltve kívántak működni. 1993 májusában létrejött a *Magyar Képzőművészek és Iparművészek Társasága*, valamint a *Magyar Egészségügyi Társaság*, decemberben a *Magyar Zeneművészek és Táncművészek Világszövetsége*, 1994 áprilisában a vállalkozók és menedzserek közössége, a *Baross Gábor Társaság* (melynek elnöke a németországi Klement Kornél lett).

Ezek az önálló jogi személyiségű társaságok felvételüket kérték az MVSZ-be és vele együttműködési szerződést kötöttek. Az MVSZ égisze alatt működik a világban szétszórta cserkészeket összefogó *Magyar Cserkész Fórum* is.

1994 márciusában a kormány intézkedett, hogy az MVSZ megkapja új székházként való használatra a Kossuth Lajos és Semmelweis utca sarkán lévő házat, amelyben hajdan az Országos Kaszinó, 1945 után a Kisgazdapárt központja, legutóbb pedig a Szovjet Kultúra és Tudomány Háza működött. Ugyanakkor Boross Péter megbeszélést tartott elnökségi és választmányi tagokkal a Szövetségnek egyetemes magyar célok megvalósításában vállalt részvételéről.

1994. október 1-jén foglalta el hivatalát az új főtitkár, Bakos István tudománypolitikus, korábbi művelődési minisztériumi főosztályvezető. Munkájának megkezdése előtt egy interjúban kijelentette, hogy a Szövetségben kiegyensúlyozó szerepet kíván betölteni. "Szeretném, ha valóban túllépne a szövetség a kisszerűségeken, napi acsarkodásokon - mondta Bakos. Jó volna, ha a szellemi élet legjobbjait maga mellé tudná állítani, és ha a politikai pártok és a közvélemény is tudomásul venné, hogy a Magyarok Világszövetsége nem pártok propagandaeszköze."⁴⁷

1994. október 21-23-án újból ülésezett az MVSZ küldöttközgyűlése, hogy az 1992-es világtalálkozó óta végzett tevékenységet áttekintse. Nagy számban jelentek meg a nyugati tagszervezetek megbízottai is. A parlament épületében rendezett ünnepélyes ülésen a küldöttek találkozhattak az ország közéleti méltóságaival és a pártok vezetőivel. Jelen volt Horn Gyula is. A miniszterelnök kijelentette: a kormány nem hagyja cserben a határon túli magyarságot és tudatában van annak, hogy a Duna televízióra feltétlenül szükség van. Elutasított minden olyan nézetet, amely megkérdőjelezheti a Duna TV létjogosultságát.

Az MVSZ-nek sikerült elérnie, hogy az Országgyűlés 1993-ban és 1994-ben egyaránt évi 200 millió forintot szavazott meg munkája támogatására. Egyéb pénzügyi forrásai a tulajdonában lévő vagyontárgyak, a tagdíjbevételek és az adományok. A közgyűlés résztvevői sikerként könyvelték el nemcsak a tanácskozást, de az 1992 óta eltelt két esztendő működését is. Csoóri Sándor a közgyűlés hangnemében új politikai stílust és nagyobb távlatú kérdések megbeszélésére való készséget vélt felismerni. Sütő András a Szövetség konfliktusoldó szerepét emelte ki. Tőkés László püspök szerint az MVSZ a nemzeti fejlődés kovásza lehet. Dobos László azt vette észre, hogy erősödött a nemzetben a világmagyarág gondjaiban-bajaiban való gondolkodás.

Az október végi küldöttközgyűlés békés légköre és bizakodó hangulata azt a látszatot keltette, hogy a Szövetségben feloldódtak az ellentétek és nem kell belső viszálytól tartani. Bakos István főtitkár működése kedvező előjelekkel indult, úgy tetszett, hogy az ügyintézés az irányításával gyorsabb és hatékonyabb lesz, tehát a Szövetség zavartalanul viheti végbe igényes elképzeléseit és terveit. A színpalak mögött azonban újabb konfliktus jelei mutatkoztak.

A nyugati régióért felelős alelnök, Jakabffy Ernő 1994. október 10-én bizalmas levelet küldött Csoóri Sándornak. Ebben panaszt emelt az ügyvitel visszasságai, választott vezetőknek a döntésből való kirekesztése és a személyével szemben tanúsított bizalmatlanság ellen. Kiállt az egyesületi demokrácia és a választott tisztségviselők illetékességének érvényesítése mellett. A bajok okozójának Timkó Ivánt nevezte meg és tiltakozott - mint Csoórinak írta - "tanácsadód diktatúrája" ellen.⁴⁸

Jakabffy békés természetű, türelmes és ennél fogva közös munkában való részvételre alkalmas férfiúnak ismerték. Mint alelnök a nyugati magyarok megalapozására végezte munkáját, eredményesen építette ki az országos tanácsok nyugati hálózatát és kapcsolatukat a budapesti központtal. Az elnökhöz intézett levelét nem lehetett összeférhetetlen és izgága ember művének tekinteni. Jakabffy részletesen és aprólékosan felsorolta azokat a tényeket, amelyek panaszának jogosságát alátámasztották. A levelet nem hozta nyilvánosságra. Választ Csoóri Sándortól nem kapott és az ügyet maga sem hozta elő sem az októberi közgyűlésen, sem a decemberi elnökségi ülésen. December 19-én arról tájékoztatta az elnököt, hogy tudomása szerint a kizárólag belső használatra szánt levele eljutott a sajtóhoz és féltő, hogy nyilvánosságra kerül. Ez meg is történt. A *Nemzetőr* bő részleteket közölt a levélből és a maga részéről hozzátette, hogy Csoóri Sándornak rendkívüli közgyűlésen ki kellene állnia a súlyos vádakkal szemben, addig is fel kellene függesztenie a szövetség ügyintézési tevékenységét és a főtítkárral elő kellene készítenie a közgyűlést. Hozzátette a müncheni lap, hogy nem bizalmatlan az általa nagyra becsült íróval szemben, de az anomáliák megszüntetése önnön érdekében is elengedhetetlen.⁴⁹ Jakabffy tiltakozott az építő szándékkal írt és a nyilvánosságnak nem szánt levél - ráadásul célzatosan megkurtított - közlése, valamint a hozzá fűzött következtetések és kommentárok ellen.⁵⁰ A tiltakozást a *Nemzetőr* nem tette közzé.

Miután azt észlelte, hogy Csoóri Sándor érdemben nem hajlandó válaszolni, a fennálló állapotokon változtatni és a rendellenességeket megszüntetni, az elnök magatartását nem tudta másként értelmezni, mint iránta kinyilvánított bizalmatlanságnak. Ezért 1995. január 14-én az Elnökségnek, Választmányának és az országos tanácsoknak címzett levelében MVSZ- tagságáról és minden választott tisztségéről lemondott, közölve, hogy: "A továbbiakban nem kívánok az ott alkalmazott módszerek részese lenni/" Vele együtt kivált felesége, Németh Magda elnökségi tag, Németh László író leánya is. Döntését azzal indokolta, hogy nincs remény a Világszövetségben uralkodó állapotok megváltozására.

Némi változás mégis bekövetkezett. A Jakabffy által bírált jelenségek felülvizsgálata megtörtént, jogkörök tisztázódtak, ügymenetek módosultak, gazdasági természetű határozatok és rendszabályok is születtek. Mindezek betetőzéseként pedig Timkó Iván megvált elnöki tanácsadói tisztségétől. Az 1995 tavaszi választmányi ülést követő sajtóértekezleten Csoóri Sándor elismerte, hogy mind neki, mind Bakos Istvánnak sok gondot okozott Timkó, aki a központban kialakult sajátos helyzet következtében vált a szövetség mindenesévé. Csoóri szerint a konfliktusokat a jó elgondolásoknak rossz módszerekkel való keresztülvitele okozta. Jakabffy lemondását a Timkóval kirobbant konfliktusokra vezette vissza.⁵¹ Miután az anyagi vonatkozású és ügyviteli kérdésekben az elnökség érdemi változásokat indított el és az adminisztrációs képességekkel rendelkező, de mint kiderült, csapatban dolgozni nehezen tudó Timkónak is mennie kellett, világossá vált, hogy Jakabffy Ernő bírálata megalapozott volt. Ennek elismerése azonban elmaradt.

Az április 22-23-i választmányi ülés Jakabffy helyébe a régió javaslatára Bagi Lajos svájci ügyvédet választotta meg a nyugati régió ügyeiért felelős alelnökké. Németh Magda utódként Püski Sándor került az elnökségbe. Elhatározták, hogy a Magyarok IV. Világtalálkozóját 1996-ban rendezik. A főtitkár szerint az utóbbi időben számos szervezet csatlakozott a Világszövetséghez és mintegy százezerrel nőtt a hazai tagság száma. Létrejött időközben az MVSZ kebelében a Szent László Akadémia, azzal a céllal, hogy erősítse a magyarországi társadalom és a határon túli magyarság szellemi kapcsolatát, segítsen elmélyíteni ismeretek továbbításával a magyarsághoz való tartozás érzését és tudatát. Az 1995 októberében alakult Akadémia rektora Pozsgay Imre debreceni egyetemi tanár és politikus lett.

1995 március elején budapesti lapokban megjelent egy "Nyilatkozat az MVSZ megújulásáért" címet viselő szöveg. Ebben 52 - hazai, kisebbségi és (34) nyugati magyar - aláíró azt állította, hogy "a Magyarok Világszövetsége az 1990-es rendszerváltozás óta sem felel meg hivatásának, továbbra sem az összmagyarságot tömörítő, pártokon kívül és felül álló reprezentatív szervezet, nem a 15 milliós magyarság, hanem - nevét meghazudtolva - egyetlen politikai irányzat Világszövetsége". Ez az irányzat, amely Magyarországon elveszítette a nemzet többségének bizalmát, a maga behatárolt világnézetén kívül semmilyen más felfogást nem tűr meg maga mellett". A Nyilatkozat megfogalmazói azután felsoroltak néhány olyan jelenséget, amelyet szövetségen belüli emberek is korábban bírálóan érintettek. Ezért az aláírók arra kérték az Országgyűlést, hogy mielőtt anyagilag biztosítaná a szövetség működését, vizsgálja meg ennek céljait és tevékenységét. Végül sürgették, hogy alakuljon át valóban reprezentatív szervezetté és legyen az eddiginél takarékosabb. A Nyilatkozat dátuma 1995. január 20. Nyilvánosságra hozatalára másfél hónappal később került sor. Az akció időzítése MVSZ-en belüli vélemények szerint úgy történt, hogy a Nyilatkozat megjelenése az alapszerződésekről folyó viták idejére essék. Az MVSZ első válasza az volt, hogy a kritika nem a tényeken alapul és az állítások tételesen cáfolhatók. A külső bírálat jogát nem elutasítva úgy vélte, hogy "a szervezetet csak belülről, demokratikus úton lehet megújítani". A belső megújulás lehetősége ma is adott. Hozzáfűzte az MVSZ, hogy az aláírók mindaddig tüntetően távol tartották magukat a szövetségtől. "Messziről fogalmazták meg kérdésüket, hogy miért nem pártarányok szerint áll fel az elnökség. Most pedig a pártatlanságot kérik számon az MVSZ-en."⁵² Arra a kifogásra, hogy a szervezet nem tükrözi a parlamenti erőviszonyokat, Csoóri Sándor méltán említhette, hogy az előző parlamentét sem tükrözte, hiszen az MVSZ tagjainak kétharmada külföldi állampolgár. Az 1995. áprilisi választmányi ülés megnyitó beszédében azt mondta, hogy a Nyilatkozat megszövegezői "a Világszövetség megújítását ígérik, de evangéliumi üzenetükben egyetlen megváltást ígérő gondolat vagy eszme sem bukkan fel. Csak bírálat van, csak hivatali és személyi kritika és 'bűnös' pénzügyek. Mégis talán egyetlen vád érződik valóságosnak a felszínen: az, hogy a jelenlegi Szövetségünk hasonszórú emberek gyülekezete. Ez igaz. De miért baj ez? Miután mi nem árnyékhatalomra törő szervezet vagyunk, mért kéne nekünk hatpárri vagy nyolcpárti szervezetnek lennünk? Illetve olyan Népfrontnak, amely a mindenkori választási eredmények ingadozásával méri magát."⁵³

Budapesten élénk sajtóvita indult és a lapok pártállásuknak megfelelően adtak helyet a pro és kontra véleményeknek. A nyugati aláírók közül Méray Tibor a *Népszabadságban* tisztázatlan pénzügyeket emlegetett, és azt mondta, hogy ha a Szövetségnek több mint 800 ezer tagja van, miért nem a tagdíjából tartja fenn magát, ahogyan az Nyugaton szokásos. (Elfeledni látszott, hogy a környező országokban még a legcsekélyebb forint összeg is gondot okozna, arról nem is szólva, hogy Kárpátalján pénz sincs.) A Zürichből hazatelepedett Nagy Csaba (kit többen az akció szervezőjének tartottak, amit maga sem titkolt) a *Magyar Hírlapban* az MVSZ-ben észlelt és a Kádár-érára emlékeztető "bolsevik" módszerekről írt, Csoóriról azt állította, hogy olyan apparátust létesített, amelyet kézben tud tartani, meghív efemer és álszervezeteket, amelyek a belföldi szavazógépet szavatolják és furcsának vélte, hogy a parlament nem akar foglalkozni az anyagi kérdésekkel, mondván hogy civil szervezet belső ügyeibe nem szólhat bele. Véleményt nyilvánított a párizsi Márton László is, ugyancsak a Magyar Hírlapban. Ő nem tartozott az aláírók közé. Két témát érintett. Az egyik a hazai magyarok részvétele a Szövetségben. Azt kérdezte: "mi értelme van a 'képviseletnek' ott, ahol a lakosság érdekeit a parlament, a pártok, a civilszervezetek százai képviselik?" Cikke végén megállapította, hogy: "A nyugat-európai és tengerentúli emigráció csak akkor gyakorolhatja nyomást, ha ismerné a tényeket, és ha érdekelné az ügy. Nem tartunk itt"

Az utóbbi észrevételben van igazság. A nyugati magyarok nagy része nem értesült az ügyről, nem ismerte a tényeket, nem is érdekelték nagyon. Akiket foglalkoztatott a polémia, észrevehetően a megbírált MVSZ oldalán álltak. Legalábbis ez derült ki azokból az állásfoglalásokból és nyilatkozatokból, amelyeket nyugat-európai és amerikai szervezetek, valamint egyének tettek. Az MVSZ-t elmarasztaló vélekedés aligha számíthatott jelentős nyugati támogatásra, mert a legtöbb aláíró nem élvezett különleges rokonszenvet az MVSZ-szel elégedetlen emigráns körökben, hiszen ezek éppen azt kevesellték, amit az aláírók sokalltak. Az úgynevezett "nemzeti emigráció"-tói még idegenebb volt az Ötvenkettek által elképzelt megújulás, mint az, amit az MVSZ-ben tapasztalt. Felfogása szerint a szociálliberális kormánykoalícióval rokonszenvező aláíró együttes az 1994-es választási győzelem után a Magyarok Világszövetsége birtokba vételét tűzte ki célul. Az akció azonban eleve kudarcra volt ítélve, hiszen a kezdeményezők az MVSZ-tagságnak sem nyugati, sem kisebbségi, sem hazai többségét nem tudhatták maguk mögött. Nem is tettek kísérletet többségi támogatás elnyerésére, merőben csak az MSZP/SZDSZ parlamenti többségben, annak adminisztratív eljárásában, tehát hatalmi beavatkozásban bíztak. Előrelátható volt, hogy ebbéli reményeik nem válnak be és nem innen indul el a "megújulás" útja. Végző soron a terv átgondolatlanságra és a tervkészítők járatlanságára vallott.

Az MVSZ e vitákkal egyidőben eredményeket is felmutatott. Ilyennek tekinthető, hogy 1994 december közepén első ízben sikerült elnöki ülést tartani Nagyváradon (a temesvári forradalom ötödik évfordulóján), ahol megfogalmaztak egy *Nyílt levelet* Románia polgáraihoz. Befejező mondata így hangzott: "Nyújtsunk ismét békejobbot egymásnak, mint tettük ezt 1989-ben." A június végi ülés színhelye Ungvár volt, ahol a Kárpát-medencei magyar oktatás- és művelődésügyi helyzetről tárgyaltak. 1995 március közepén az MVSZ és a FIDESZ - Csoóri Sándor és Orbán Viktor vezetésével - közös tanácskozást tartott és állásfoglalást bocsájtott ki az alapszerződések ügyében.

A két szervezet azonos módon ítélte meg mind a magyar-szlovák, mind a magyar-román szerződés kérdését. A találkozót megelőzően 1995. március 3-án az MVSZ nyilatkozatban hozta nyilvánosságra véleményét, kifejezésre juttatva, hogy "amennyiben a magyar-szlovák és a magyar-román alapszerződés nem tartalmazza és nem szavatolja az illető nemzeti közösségek autonóm intézményrendszerét, a Magyarok Világszövetsége nem támogatja az alapszerződések aláírását."⁵⁴ Május végén a Világszövetség vezetői fogadták a parlamenti pártok képviselőit és velük abban állapodtak meg, hogy találkozóikat rendszeressé teszik.

1995. június 1-3-án az MVSZ nemzetközi tudományos konferenciát rendezett hazai, kisebbségben és nyugaton élő magyar szakemberek, valamint külföldi tudósok részvételével. A trianoni béke 75. évfordulója alkalmából összehívott tanácskozás témája "A békeszerződések és a nemzeti közösségek Európában" volt. A magyar és angol nyelven tartott előadásokat eszmecserék követték. A nyugati magyar előadók között volt Ankerl Géza, Bagi Lajos, Bárki Éva Mária, Csapó Endre, Czigány Imre, Deák Ernő, Magya-ródy Szabolcs, Marác László, O'sváth György, Schöpflin György, Sebestyén István, Várdy Huszár Ágnes.

A Magyarok Világszövetsége július 27-én Debrecenben az egyházakkal (a Magyar Reformátusok Világszövetségével, a Tiszántúli Református Egyházkerülettel, valamint a katolikus püspöki karral) és egyéb szervezetekkel (köztük az Anyanyelvi Konferenciával) együtt tiltakozó nagygyűlést tartott a határon túli magyarságot sújtó intézkedések ellen és a magyar nyelv védelmében. A Magyarországról és a környező országokból érkezett vendégekkel együtt több mint háromezren vettek részt. A Református Nagytemplomban rendezett gyűlésen Csoóri Sándor, Tőkés László, Duray Miklós, Markó Béla, Beké György és Sütő András beszélt a magyar anyanyelvet a szomszédos országokban fenyegető veszélyekről. Csoóri kijelentette, hogy: "Azért jöttünk Debrecenbe, a magunk nevében és egy megújulásra váró nemzet nevében tiltakozni, hogy a fölösleges rombolásokkal és fölösleges fájdalmakkal járó 'nyelvháborúk' semmiképpen se robban hassanak ki sem Szlovákiában, sem Vajdaságban, sem Romániában." A szónokok éles szavakkal ítélték el a szlovák és a román oktatási törvényt, mert korlátozni akarják a magyar anyanyelv használatát. E felszólalások ellen természetesen nem maradtak el a szokásos pozsonyi és bukaresti tiltakozó nyilatkozatok és sajtóközlemények.

A határokon kívüli magyarokkal - különösen a nyugatiakkal - foglalkozó és nekik szánt lapok közül 1996 áprilisában elhallgatott az Albert Gábor által kitűnően szerkesztett színvonalas *Magyarok Világlapja*. Miután a lap anyagi erőforrásai kimerültek és támogató partner nem akadt, nem maradt más választás, mint - a főszerkesztő szavaival élve - szüneteltetni a további megjelenést. Az MVSZ belső ügyeiről és tevékenységéről szóló tájékoztatást a Bakos István által szerkesztett és gazdag tartalommal megjelenő *Magyar Figyelő végezte*. Megjelentetése eredményesnek és sikeresnek volt tekinthető. A szövetség azonban nem adta fel egy szélesebb körű közönségnek szóló lap elindításának tervét, amely 1995 végére abba a stádiumba jutott, hogy a lapalapítás időpontját is kitűzték 1996 tavaszára.

Ez 1996. áprilisban megtörtént A szép és színes nyomású képes, havonta megjelenő újság -*Világglap* címmel és Antall István szerkesztésében - belső mellékletében az MVSZ híreit közli, korlátozott méretekben folytatva a Magyar Figyelő tájékoztató munkáját.

Az 1995-ös év utolsó negyedének eseményei közé tartozott Fónay Jenő lemondása és Fekete Gyula megbízatása az anyaországi régió alelnöki tisztségének ellátására; az országos tanácsok hálózatának kibővülése és azok munkájának felélénkülése; a szövetség külpolitikai tevékenységének elmélyülése (lobbyszás, NGO- szervezetként való működés, az EBESZ utókonferencián és más nemzetközi tanácskozáson való részvétel); valamint az 1996-os millicentenáriumra és más évfordulókra, valamint a IV. világkongresszusra és tudóstalálkozóra való felkészülés megkezdése.

6. Anyanyelvi Konferencia

A nyugati magyar sajtóból ítélve az *Anyanyelvi Konferencia* kezdettől fogva jóval nagyobb figyelemben részesült és élesebb vitákat váltott ki, mint a Magyarok Világszövetsége. Ennek két egymással összefüggő oka lehetett.

Az egyik az a körülmény, hogy az AK a magyar nyelv, hagyományok és nemzeti művelődés ápolását igyekezett serkenteni és működése előterébe helyezni, szemben a Világszövetséggel, amely a politikai befolyásolást, a kommunista társadalmi rendszer iránti bizalom felkeltését és a vele rokonszenvező nyugati magyarok szervezeti összefogását tekintette fő feladatának. A másik: míg az utóbbi csak gyér visszhangot kapott és aránylag kevés nyugati magyart tudott együttműködésre megnyerni, az Anyanyelvi Konferencia iránt nagyobb volt a figyelem és ennek következtében élénkebb az érdeklődés. Többeket tudott nyelv- és hagyományápoló, valamint a kultúrát megtartó és támogató törekvései mellé állítani, mint az erősen politizált és az emigráció megosztásában érdekelt Magyarok Világszövetsége. Az AK 1970-től, az első anyanyelvi konferenciától kezdve - főleg a nyugati magyar anyanyelvi oktatásnak nyújtott szellemi és anyagi támogatás, valamint több nagyrebecsült szakember közreműködése miatt - sokkal erősebben hatott az emigráns értelmiségi elite, mint a hozzá nehezebben utat találó MVSZ. Az Egyesült Államokban tanító Nagy Károly az anyanyelvi mozgalom kezdeményezői és elindítói közé tartozott; írók, tanárok, nevelők, egyházi emberek, egyesületi vezetők szép számmal fogadtak el hazai meghívásokat és jelentek meg a három-négy évenként rendezett konferenciákon, védnökségi és egyéb üléseken. Mivel az AK találkozói jóval több jelentős nyugati magyar személyiség vett részt, mint általában az MVSZ összejövetelein, az utóbbiaknál nagyobb és tartósabb hatást gyakoroltak a különféle emigráns rétegekre és csoportokra. Ezért irányult elsősorban és legerősebben ellenük azok ellenszenve, akik az emigránsok kötelességévé tették, hogy minden hazai csábítástól és kapcsolatteremtő kezdeményezéstől óvakodjanak.

Az anyanyelvi mozgalom nyugati résztvevői - akik közül a legtöbbször Nagy Károlyt Czigány Lórántot és Várdy Bélát emlegették - nemcsak a magukat az emigráns erkölcsi értékek őrzőinek tekintő csoportok és sajtótermékek támadásainak voltak kitéve (még a nyolcvanas évek második felében is), de olykor nehezen feloldható belső konfliktusba is kerültek. Egyfelől, világosan látták, hogy kik azok, akik őszintén és meggyőződéssel vallják a nemzeti egységet és szolgálják a magyar nyelv, hagyomány, kultúra ügyét - pl. Lőrincze Lajos, Imre Samu, Czine Mihály, Béládi Miklós, Pomo-gáts Béla, Nagy János, Szathmári István, Szende Aladár, Újszászy Kálmán -és ezek nemes céljait támogatni nem ellentétes az emigráns léttel, másfelől érezhették, hogy a kommunista kormány által fenntartott és annak politikai szolgálatát is vállalni kényszerülő intézmény bizonyos mértékben kompromittálja őket az emigráns közvélemény egy része előtt. Ez viszont bénítóan hatott munkájukra és csökkentette annak hatékonyságát.

Beállítottságukat Várdy Bélának egy megállapítása jellemezte. Szerinte az anyanyelvi mozgalom "Magyarország egyik erőfeszítése annak érdekében, hogy kezét nyújtsa a külföldi magyar közösségek felé, s az etnikai eszme felújulása szellemében segítse nyelvi és kulturális örökségük megőrzésére irányuló erőfeszítéseiket"⁵⁰

Az 1985. augusztus elején Veszprémben tartott V. Konferencián a megbeszélések előterében a kettős nemzeti tudat, a külföldi nyelvtanítás, az irodalom, az egyesületi élet és az egyházi közösségek tevékenysége állott. Nagy Károly hangsúlyozottan törekedett arra, hogy az Anyanyelvi Konferenciát elkülönítse a Világszövetségtől. Az utóbbi - mondta - társadalmi, politikai szervezet. Az AK nem az, hanem nemzetközi, művelődési, pedagógiai, tudományos program és munka. "Nekünk természetes emberi magatartás - folytatta -, működésünk egyik alapeleme a tizenhatmillió magyarban való gondolkodás. Meg kell keresnünk, meg kell találnunk a módokat, eszközöket a legnagyobb szükségben és veszélyben élő embertársaink, nyelv-és kultúratestvéreink megsegítésére, megvédésére, sorsa jobbítására." Nagy Károly meglepéssel említette, hogy a határokon túli magyar írók, tudósok és művészek egyre gyakrabban szerepelnek Magyarországon írásaikkal, előadásaikkal, kiállításaiikkal. Ehhez hozzátette: "A Kárpát-medence egészét tekintve viszont sok helyen - így Magyarországon is - még mindig hivatalos korlátozások tiltják nyugati magyar kiadványok, sőt, van olyan ország, ahol még a szomszédos országbeli magyar kiadványok jelentős részének jelenlétét is."⁵⁶ 1985-ben is eredményesen működtek az anyanyelvi mozgalom által elindított *Sárospataki Nyári Kollégium*, és nyelvművelő táborok, amelyek jelentős számú nyugati fiatal vett részt.

1987-ben a Védnökség Sárospatakon ülésezett, ahol addigra a Református Könyvtárban helyet kapott már Cs. Szabó László értékes könyvgyűjteménye és a református temetőben lévő sírját is számosan látogatták. Az augusztusi védnökségi ülésen rövid előadást tartott Czigány Lóránt. A nyugati magyar értelmiséget befolyásoló "neuralgikus pontok"-ról szólva felidézte az AK régi jelszavát: "ne arról beszéljünk, ami elválaszt bennünket, hanem arról, ami összeköt". Ez szerinte az első lépés volt a szóértés felé. "Most viszont úgy érzem - mondta -, hogy a sorra kerülő anyanyelvi konferencián arról is beszéljünk, ami elválaszt bennünket.

Mert nemcsak az, illetve nem elsősorban az választ el bennünket, hogy eltérő társadalmi rendszerben élünk, hanem főként az, hogy a közös múlt sok kapott és adott sebet takar. Mi lenne, ha ezeket megvizsgálnánk, mi lenne, ha arról is beszélünk, amiről egyébként nem beszélünk? Ha a következő anyanyelvi konferencián a szabad fórum nagyobb szerepet kapna s a nyilvánosságnak olyan eszközévé válna, mely műhely is egyúttal, kísérleti műhely olyan dolgok érzelmentes és higgadt megvitatásához, melyhez hiányzik a kellő tapasztalat. Lehetne morfondírozni, hogy miért hiányzik? Heves a magyar vérmérséklet? Nem alakultak ki a megfelelő keretek? A jól működő intézményes keretek? Nyilván ez utóbbi, s egy ilyen műhely hasznos tapasztalatokkal járna. Persze csak akkor, ha tényleg nyíltan és lényeges kérdésekről lenne szó. Egy ilyen jellegű fórum a következő anyanyelvi konferencián a nyugati magyar értelmiség szélesebb spektrumának a meghívását igényelné, mint ami a jelenlegi keretekbe belefér, s a meghívást sokan olyan kihívásnak tekintenék, amit illik elfogadni."⁵⁷

A történelem levette a napirendről a vitát arról, hogy mi választja el egymástól a hazai rendszert és a Nyugaton élő magyarokat, hiszen mindinkább megváltozott a magyarországi helyzet. A figyelem és érdeklődés előterébe más kérdések kerültek.

1989. augusztus elején Kecskeméten tanácskozott az Anyanyelvi Konferencia. Magyarországon addigra eléggé érezhetővé vált, hogy a kommunista uralmi rend bomlásának végső stádiumába érkezett. Megindult a társadalom önszerveződése, egymás után alakultak civil szervezetek és azok is önállósulásra törekedtek, amelyek addig állami gyámkodás alatt működtek. E folyamat az Anyanyelvi Konferenciát is elérte. 1989 júliusában kimondta a külügyminisztériumtól való függetlenségét és a kisebbségi magyarokkal való együttműködési szándékát. A kecskeméti konferencia megerősítette ezt a döntést és megalkotta "függetlenségi nyilatkozatát". Eszerint autonóm, demokratikus, nemzetközi magyar mozgalom. Az átalakulás menetének kimunkálására magyarországi, kisebbségi és nyugati magyarokból álló Munkaközösséget bízott meg.

A konferenciát megnyitó beszédében Pozsgay Imre államminiszter az országban végbemenő változásokat méltatta és a többi között kijelentette: "Ha itthon szabaddá válnak a politikai viszonyok, megváltozik a szórványmagyarság, az emigráció tartalma is... A határainkon kívül élő magyarság sorsáért érzett felelősséghez csatlakozott a kormány is... Magyarország a helsinki megállapodás minden pontját vállalja s ehhez a szabadságérzést erősítő törvényekkel igyekszik garanciát nyújtani, ilyen szándékkal készül az új emigrációs törvény. A döntő lépés azonban a garanciák tekintetében a szabad választásokon alapuló új törvényhozás lesz, amely reményeink szerint új államiséget teremt majd."⁵⁸

Lőrincze Lajos elpanaszolta, hogy politikai okokból mindeddig lehetetlenné vált a romániai magyarok és az AK kapcsolatfelvétele. Juhász Gyula egyetemi tanár az általa vezetett *Magyarságkutató Intézet* munkájával kapcsolatban megemlítette, hogy Bush amerikai elnök budapesti látogatására az *Erdélyi Világszövetség* támogatásával terjedelmes memorandumot készített az erdélyi magyarság helyzetéről. Néhány kisebbségi résztvevő az érintett országok magyar nemzetiségű polgárainak problémáit ismertette.

Az időszaki kérdésekről rendezett fórumon a jövő került megbeszélésre, mivel 1956 értékelésében és az erdélyi magyarok ügyében már nem volt véleménykülönbség. Mi legyen az Anyanyelvi Konferenciával? Az élénk vitában számos szempont és javaslat hangzott el. Nagy Károly szerint: "A magyarságnak soha nem volt olyan hatásos külföldi képviselője, mint ma a nyugati magyarok révén. A mi feladatunk, hogy ez a képviselet még hatásosabb lehessen." Vigh Károly történész az *Ellenzéki Kerekasztal* képviseletében kívánatosnak nevezte a nyugati magyarsággal való kapcsolatok reformját. Felolvasta az Ellenzéki Kerekasztal 1989. augusztus 3-i nyilatkozatát, amely szerint: "1. Minden hivatalos és nem hivatalos szinten biztosítani kell a magyarországi és nyugati országokban élő magyarok szabad és természetes kapcsolatait. 2. A magyar kormányzatnak hatálytalanítania kell minden olyan intézkedést, amely vízummegtagadásokkal, határ- és postai cenzúrával és egyéb korlátozásokkal akadályozza a nyugati és a magyarországi magyarok kapcsolatait. 3. Alkotmányba kell foglalni a magyarok kettős állampolgársága lehetőségét, annak jogait és biztosítékait. 4. A nyugati országokban élő magyarokat jelenleg intézményesen támogató magyarországi szervezeteket - mint pl. az Anyanyelvi Konferenciát és a Magyarok Világszövetségét - támogatott, de független, autonóm, demokratikus szervezetekké kell átalakítani, amelyeket kizárólag a saját választott képviseleti közgyűléseik, illetve vezetőségeik felügyeljenek és irányítsanak." Az AK és a Világszövetség viszonyát többen is érintették, legtöbben az elszakadás szükségét hangsúlyozták. Csoóri Sándor azt mondta, hogy az MVSZ nem volt a maga ura, ne sértődjek meg tehát, ha az AK önálló, az MVSZ-től független szervezet akar lenni. Randé Jenő szerint az MVSZ is változik, ám a változás nem történhet meg három nap alatt. Dobos László annak jelentőségét emelte ki, hogy a nemzetiségi magyarság végre bevonult az MVSZ-be és az anyanyelvi mozgalomba. Az anyanyelvi mozgalom reformjának kidolgozására bizottság alakult. A konferencia szervezeti változást is tett, amennyiben három társelnöki tisztséget létesített. Társelnökök lettek Pomogáts Béla, Nagy Károly és Gál Sándor kassai író.⁵⁹ Voltak, akik aggodalommal és kedvetlenül hallgatták az AK függetlenítéséről és az MVSZ-től való elszakadásáról mondott lelkes szavakat. Ezek szerint az elgondolást alaposabban kellett volna megvizsgálni és mérlegelni. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy az AK-t a Magyarok Világszövetsége pénzelte, adminisztrálta és védte meg kifelé. Működése nélkül nem lett volna lehetséges. Csupán tagdíjából nem tartható fenn és a jövőben is rá lesz szorulva az MVSZ anyagi, szervezeti erőforrásaira. Ennek a felfogásnak sokhelyütt voltak hívei és hirdetői.⁶⁰ Viszont a gyökeres változások követelésének heve, még túlzása is, érthető volt 1989-90 mozgalmas hónapjaiban, amikor a kedvező pillanatokot kihasználó gyorsan kellett cselekedni és megfontolásra, elmélkedésre, mérlegelésre nemigen volt idő. Különösen az AK-ban résztvevő nyugatiak számára, akikre emigráns társaik erős nyomást gyakoroltak. A bármilyen indokú késlekedés és tétovázás félreérthető lett volna, hiszen nagy erők működtek abban az irányban, hogy lehetőleg minél szűkebb körű és észrevétlenebb legyen a változás.

Az ' AK-t a fordulat évében ért kritikák és elmarasztaló ítéletek megalapozottak és indokoltak voltak. Nem homályosíthatták el azonban néhány elismerésre méltó teljesítményét. Azt például, hogy a lehetőségek határain belül támogatta a nyugati magyar nyelvtanítás ügyét, a hétvégi iskolák és tanfolyamok működését, segédeszközökkel való ellátását, a népdal- és népitánc együttesek munkáját, az irodalom művelőinek, hazaiaknak és nyugatiaknak alkalmi találkozásait. Volt egy időszak, amikor hazai és nyugati magyar írók csak az Anyanyelvi Konferencián keresztül érintkezhetek egymással, hiszen az irodalmi intézményeknek és szervezeteknek erre nem volt engedélyük és lehetőségük. Más szellemi hivatásbelieknek sem volt más módjuk hazai kapcsolatok és barátságok kiépítésére, mint az AK által kínált alkalmak felhasználása. Mindez, persze, felső jóváhagyással történt, politikai célok sugallták, de a mérlegelésnél valamit nyomott a serpenyőben.

A kecskeméti konferencia után Pomogáts Béla így nyilatkozott: "Az eddigi magyarországi politikai szerkezetben még az úgynevezett önálló szervezetek is az állami paternalizmus hatókörében voltak kénytelenek tevékenykedni. Az írószövetség, vagy az anyanyelvi konferencia kényes volt arra, hogy valamiféle autonómiát küzdjön ki magának. Ezt azonban a politikai kurzussal kötött kompromisszumok árán tudta csak elérni. Ma az egész magyar közélet afelé halad, hogy az autonómia érvényesüljön irányító elvként." Nagy Károly a nyugatiak megváltozott szerepéről és feladatairól szólva megjegyezte: "Már nemcsak az a fontos, hogy a Magyarországtól távol szakadt emberek megtartsák a magyarságukat hanem a megtartott kultúra és nyelv küldetését, missziót is jelentsen. Tegyük késszé a világon szétszórta élő magyarokat arra, hogy képviseljék a magyarság érdekeit külföldön - ma afféle külképviseleti hálózatként, amely kormányfórumokon, tudományos és törvényhozó szerveknél, nemzetközi konferenciákon kiáll a szomszédos országokban élő magyar kisebbségek érdekében úgy, ahogy azt a magyar emberjogi alapítvány teszi Amerikában. Nyugaton számos egyesület, szervezet, egyház - jó erők állnak készen arra, hogy együttműködjenek velünk. Eddig ezt azért nem tudták vállalni mert a konferencia programja igazodott a párt mindenkorai érdekeihez."⁶¹

Az AK nyugati ellenfelei gúnyos hangon kommentálták az MVSZ-től való elszakadást, az állami gyámkodás alól való szabadulás és a függetlenségi törekvés emlegetését. Mindebben megtévesztő és félrevezető mozdulatokat láttak. A *Nemzetőr* szerint a vezetőség összetétele nem módosult: "A mai napig a helyzet e téren változatlan és csak kommunisták, vagy reform kommunisták vezetése alatt áll e két szervezet, így semmiféle lényegi változást nem várhatunk tőlük, mert csak a címkét cserélik föl."⁶²

Egy cikkében 1990 nyarán Pomogáts Béla - aki társelnökként a beteg Lőrincze Lajos elnököt helyettesítette - közölte, hogy bár az anyanyelvi mozgalom szellemi küldetése változatlan, a munka bizonyára változni fog. Az AK korábban elsősorban a nyugati magyarság körében tevékenykedett, a jövőben azonban figyelme előterébe a környező országok magyar kisebbségeinek problémái kerülnek. "A nyugati magyarsággal - írta - ma már nem dialógusra, hanem alkotó együttműködésre van szükség. Az anyanyelvi konferenciának most már arra kell törekednie, hogy hatékony segítséget adjon a kisebbségi magyaroknak anyanyelvük és nemzeti kultúrájuk ápolásában, nemzeti identitásuk védelmében.

Ezért elsősorban a kisebbségi magyarság oktatási és művelődési szakembereivel: tanárokkal, tudósokkal, újságírókkal, népművelőkkel, lelkészekkel, egyesületi és ifjúsági vezetőkkel kell kapcsolatot teremtenie, és számukra találkozókat, konferenciákat, szakmai továbbképzési lehetőségeket szerveznie/⁶³ E nyilatkozatához Pomogáts évekkel később hozzátette: "a kisebbségi magyarság ugyanis a maga nemzeti kultúrájának és identitásának védelmében a korábbi évtizedekben elveszített intézményeinek helyreállítása céljából maga is várja az egyetemes magyarság elkötelezett, a szükség szerint áldozathozatalra is kész támogatását. Az anyanyelvi mozgalomnak ezt a stratégiaváltását indokolta az is, hogy a szomszédos országokban - az 1989-es közép-európai változások és a kommunista rendszerek összeomlása következtében - lehetőség nyílt arra, hogy a kisebbségi sorsban élő magyarság ismét számot vessen helyzetével, felmérje a diktatórikus korszakban elszenvedett károkat, és erőfeszítéseket tegyen nemzeti identitásának és kulturális intézményrendszerének helyreállítására/^M

Az 1990 augusztus eleji védnökségi ülésen megjelent és felszólalt Göncz Árpád köztársasági elnök. Kiemelte, hogy az AK értékmegőrző és értékmegújító tevékenységében szükség van a szervezeti és tartalmi megújulásra. Szerinte e tevékenység beleilleszkedik a hazai átalakulási folyamatokba. Kiváltképpen külföldön közreműködhetik abban, hogy a Magyarországgal szembeni bizalmatlanság tovább enyhüljön. " Nemzetközi magyar lobby, amelynek célja a magyar nyelv és identitás megmentése. Mint társadalmi szervnek a most születő demokráciákban sokkal nagyobb lehetőségei vannak, nagyobb mozgástere van, mint az állami szerveknek/

A Védnökség által kibocsájtott Nyilatkozat közölte, hogy: "A megváltozott közép- és kelet-európai helyzet lehetővé és szükségessé teszi, hogy az anyanyelvi mozgalom eddig végzett munkája mellett a jövőben fokozottabban és határozottabban támogassa a szomszédos országokban kisebbségi helyzetben élő magyarság anyanyelvi kultúrájának és nemzeti tudatának megtartását és fejlesztését. Ezeket a nemzeti feladatokat elsősorban pedagógiai és kulturális, valamint tájékoztatási és érdekvédelmi tevékenysége által végzik el"⁶⁵ Átalakult az AK felépítése. Megfogalmazódtak az új helyzetnek megfelelő céljai és tervei. Új alapszabályokat kapott. Tisztázódtak a Magyarok Világszövetségével kialakítandó együttműködés elvei. Az alapszabály tervezet szerint élére elnökből és három alelnökből álló elnökség kerül, a Védnökséget 60 tagú választmány váltja fel.

A megújulás jegyében meghírdetett VII. Anyanyelvi Konferenciára a Magyarok Világtalálkozója évében, 1992-ben Esztergomban került sor. Az augusztus 12. és 16. között rendezett tanácskozás összefoglaló témája "A magyar nemzettudat az ezredfordulón" című kérdéskör volt. 26 országból mintegy kétszázan vettek részt. Közöttük első alkalommal az erdélyi küldöttek is. Az AK elnöke, Lőrincze Lajos betegsége miatt nem jelenhetett meg. Helyette Pomogáts Béla nyitotta meg a tanácskozást a hagyomány és a megújulás együttes érvényesítésével jellemezve a konferenciát. Dobos László pozsonyi író a nyelv nemzeti kultúra teremtő és megtartó erejéről beszélt, de a veszedelmekről is, amelyek sokhelyütt fenyegetik.

"Vannak dolgok - mondta -, amelyeket már az egyetemes magyarság, az összmagyarság szempontjából kell értelmeznünk. Ilyen anyanyelvünk helyzete itthon és a világban. Egyetemes magyar ügy a világ szórvány- s szigetmagyarsága anyanyelvének megtartása. Összmagyar ügy a határon kívül élő nemzetiségek anyanyelvének védelme, ápolása, megtartása, s társadalmi szerepének visszaszerzése"⁶⁶

Az öt napig tartó értekezleten csaknem száz hosszabb-rövidebb előadás és felszólalás hangzott el, nemcsak a központi témakört érintő kérdésekről, de az AK jellegéről, tennivalóiról és jövőjéről is. Hosszú eszmecsere alakult ki a szervezet nevééről. Voltak - köztük Nagy Károly -, akik a múlttal való szakítás és új kezdés jegyében Anyanyelvi Társasággá kívánták átkeresztelni. Mások mellett érveltek, hogy maradjon meg a köztudatba átment és sokak által ismert régi név. A döntés kompromisszum eredménye lett. Az új név: *Anyanyelvi Konferencia - A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága* lett. E hosszú név természetesen nem mehetett át a mindennapi használatba, maradt tehát a közbeszédben az eredeti elnevezés: Anyanyelvi Konferencia. Az Alapítólevele szerint "független egyesület, amely a világ bármely részében - különösen a kisebbségekben - élő magyarság anyanyelvének, kultúrájának megtartását, művelését, fejlesztését szolgálja". Feladatai elsősorban kulturális és pedagógiai jellegűek. Ezeket abban a meggyőződésben vállalja, hogy "a világ minden részében élő magyarság lelki és szellemi egységének helyreállítását, magyar nemzeti tudatának fejlődését szolgálja. Törekvéseiben a nemzet iránt érzett és vállalt felelőssége vezérli."

A Zárónyilatkozatban a résztvevők kifejezésre juttatták, hogy: "Társaságunk a magyar alkotmányosság alapján mint szabad polgárok egyesülése kívánja végezni további munkáját. Továbbra is az Anyanyelvi Konferenciák hagyományaira, értékeire és eredményeire támaszkodik, egyszersmind a visszaszerzett nemzeti függetlenség és polgári szabadság nagyobb lehetőségeit igénybe véve szélesebb területen és módszeresebb munkával kíván tevékenykedni... Ezeknek a feladatoknak az elvégzésében együtt kíván működni a Magyarok Világszövetségével és más azonos célú egyesületekkel Magyarországon és külföldön egyaránt." A Magyarok Világszövetségével 1992 december közepén írásos megállapodás készült az együttműködés tartalmáról és formájáról. A megállapodást Csoóri Sándor és Pomogáts Béla írta alá. Szövege szerint az MVSZ és az AK kapcsolata egyenrangú partnerek szövetsége. A gyakorlatban: az MVSZ állami támogatásából az AK is részesül és berendezett irodát kapott a Szövetség házában.

A tisztújításon feltűnt - és ez nem volt meglepő -, hogy a jelöléseknél az AK régi tagjai arra törekedtek, hogy közülük minél többen kerüljenek be a 60 tagú választmányba. Az új tagok és csatlakozók pedig azon munkálkodtak, hogy a megújulás az irányító testület személyi összetételében is kifejezésre jusson. Az eredményt itt is kompromisszum szülte. A szavazatok arányában kerültek a jelöltek a választmányi tagsági helyekre. A választmány 60 tagja közül 20-20 képviselte a magyarországiakat, a kisebbségeket és a nyugatiakat. Tiszteletbeli elnökké Lőrincze Lajost, elnökké Pomogáts Bélát, a négy társelnökké a felvidéki Gál Sándort, az erdélyi Kántor Lajost, a svédországi Lázár Oszkárt és az amerikai Nagy Károlyt választották. Az adminisztráció vezetésére alelnökként a budapesti Kolczonay Katalin kapott megbízást.

Nagy Károly nem sokkal az esztergomi tanácskozás után azt kérdezte egy cikkében, mi lesz ezután a nyugati magyar szigetvilágban élők szerepe és feladata. Milyen következtetés vonható le abból a tényből, hogy nincs talán a világnak egyetlen országa sem, ahol ne élne magyarok? Szerinte: "Nyugat-európai és amerikai szempontból nézvést ez azt is jelenti, hogy az oda 'kitántorgott', emigrált, menekült, szerencsétpróbálni kivándorolt magyarság a tizenhatmilliós magyarság egyfajta diplomáciai testületét is képezheti, amely jó esetben mozgósítható az összmagyarság érdekeinek képviselésére, hangoztatására, érvényesítésére is. Ez volt az Anyanyelvi Konferenciának, mint mozgalomnak egyik elindító célja is. Képessé tenni nyugati országok különböző állampolgárságú magyarjait - és gyermekeiket is - arra, hogy úgy vállalják a magyarság érdekeinek külföldi képviselését, hogy tudják is, hogy mit képviselnek, mert megtartották magyar nyelvüket, kultúrájukat, tájékozottak a magyar múlt és jelen kérdéseiben. Ehhez műhelyek kellenek, magyar iskolák, szervezetek, egyházak, újságok. Ezek munkájának szakszerű támogatása továbbra is feladata az Anyanyelvi Konferenciának."⁶⁷

Az Esztergomban elfogadott határozatok alapján még az 1992-es évben megalakultak az AK szakbizottságai. Vezetői a következők lettek: Görömbei András (irodalom, könyvkiadás), Maróti Gyula (kultúra, egyesület), Dörnyei László (pedagógia, oktatás), Debreczeni Tibor (színháztudomány), Cservenka Judit (tájékoztatás), Beké György (egyházak), Ginter Károly (az AK folyóirata), Hámos László (a magyar nyelvhasználat mint emberi jog).

Ugyancsak az Esztergomban elhatározott munkaterv alapján az elnökség megkezdte és változatlanul folytatja a szomszédos országok magyar közösségei kulturális tevékenységének támogatását. Az AK együttműködési megállapodást kötött Szlovákia, Erdély és Vajdaság legjelentősebb magyar művelődési szervezeteivel. Hathatós közreműködésével vagy részvételével folytak le 1993-95-ben a többi között a kassai Kazinczy- és Fábry-Napok, a kolozsvári Szabédi-Napok, a Galántai Anyanyelvi Napok, az Ungvári Értelmiségi Találkozó, a szabadkai Kosztolányi Dezső Napok, a kecskeméti Lőrincze Lajos Napok, a Szilágyi Domokos Napok Szatmárnémetiben, az adai Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok, a lendvai Magyarságtudományi Konferencia, a Krenner Miklósra emlékező aradi tudományos ülés, valamint számos további emléknap és tudományos értekezés, köztük a Berzsényi Társasággal közösen rendezett keszthelyi Helikon Napok, egy-két napos találkozók Budapesten, Újvidéken, Temesvárott, Szencen, Eszéken. Ezeket az AK nemcsak anyagilag támogatta, de gondoskodott arról is, hogy neves magyarországi és nyugati előadók közreműködhessenek. Nem hallgatható el Pomogáts Béla elnök szívós szervező munkája, fáradhatatlan utazásai és ezekről a sajtóban megjelent írásos beszámolóik, amelyek révén a magyar kisebbségi művelődés eseményei széles magyarországi, valamint külföldi nyilvánossághoz jutottak. Közben évenként folytatódtak a főleg fiatalok részére szánt évi találkozók: 1995-ben például újból megrendezték a *Sárospataki Nyári Kollégiumot*, azután a gyulai *Tanárképző Tanfolyamot*, a *Játékos magyar nyelvi sporttábort* Velencén, a *Dunakanyar magyarságismereti tábort* Dobogókőn, valamint anyanyelvi tábort az erdélyi havasokban, a Kovászna megyei Kommandón.

Mindezek a "Kárpátmedencei" összejövetelek - mint Pomogáts Béla említette - "fontos eredménye az is, hogy személyes kapcsolatokat hoz létre a több országban élő magyar értelmiség képviselői között. A szerveződő ismeretségek és barátságok hatékonyan alapozhatják meg a közös együttműködést, azt az összmagyar szolidaritást, amelyre most - a közép-európai régió veszedelmes dezintegrációja idején - szükségünk van, amely igen nagy erkölcsi erőt jelent"⁶⁸

Az Anyanyelvi Konferencia tevékenysége az 1994-es választások után hivatalba lépett kormány részéről is méltánylásban részesült. Az 1994. októberi választmányi ülésen felszólaló Tabajdi Csaba miniszterelnökségi államtitkár szerint a kormány nagyra értékeli az AK munkáját és azt továbbra is szükségesnek tartja. Ehhez érdemes hozzátenni: mint társadalmi szervezet természetesen nincs rászorulva a kormány rokonszenvére és elismerésére, ám mivel anyagi erőforrásai nagyrészt az állami költségvetésből származnak nem elhanyagolható érdek, hogy a kormányzat szükségesnek, megbecsülendőnek és támogatásra méltónak tekintse.

1992-ig különösebb nehézségek nélkül jelent meg az AK *Nyelvünk és Kultúránk* című negyedévi folyóirata. Később kellő anyagi fedezet hiányában csak szórványosan jelenhettek meg számai. A szerkesztést Ginter Károly végezte, majd 1994-től Kolczonay Katalinnal közösen jegyezte a lapot. Ginter 1996 március elején hirtelen meghalt A18 tagú szerkesztőbizottságban hatan képviselik a nyugatiakat, név szerint Galambos Ferenc, Lázár Oszkár, Nagy Károly, Nyéki Lajos, Tasnády T. Álmos és Világhy Katalin. Régi szerepe és feladata felett eljárt az idő, de mint az anyanyelvi mozgalmon belüli kommunikáció fórumának lehetne még létjogosultsága, feltéve, hogy megtalálja sajátos mondanivalóját, stílusát és formáját, főként pedig tartós pénzügyi alapját 1996-tól Beké György a felelős szerkesztő.

Az imént említett 1994. októberi választmányi ülésen szóba került két hiány és mulasztás. Voltak, akik a belső tájékoztatást kevesellték. Nagy Károly pedig fájlalta, hogy nyugatra kevés hír jut el, ezért "az AK ismertsége és rangja ott korántsem olyan, mint amilyenek munkája és jelentősége alapján kellene lennie".⁶⁹ Ez valóban így van. Az AK nyugati hírnevét növelhetné, ha az emberek bővebb és alaposabb tájékoztatást kaphatnának tevékenységéről. Észrevehető, hogy még mindig elevenek az előítéletek, amelyek akadályozzák, hogy a demokratikus átalakulás ténye átmenjen a köztudatba. A hajdani kedvezőtlen emlékek beárnyékolják az intézmény mai működését. Az igazsághoz és valósági hozzátartozik, hogy az iránta mutatkozó figyelem és érdeklődés főként azóta csökkent, amióta a nyugati magyarság anyanyelvi és tudati problémái a szervezeti munkában másodlagossá váltak és háttérbe szorultak a környező országok kisebbségi magyarjainak, kétségtelenül életbevágóbb, nyelvi és kulturális érdekeivel szemben.

Ez utóbbi érdekek védelmét és velük kapcsolatban támadt igények kielégítését Pomogáts Béla elnök az AK fő feladatának tekinti. Véleménye szerint: "az anyanyelvi mozgalom nem valamiféle nemzeti ideológia retorikai képviselőjében látja feladatát, hanem a kisebbségi magyarság kulturális intézményeinek, nemzeti kultúrájának támogatásában, a részekre szakított magyarság lelki egységének helyreállításában."⁷⁰ Úgy tetszik, hogy a kívánatos egyensúly megteremtése a kisebbségi és a nyugati diaszpórákban élő magyarok szolgálata között még várat magára.

A Kárpát-medencében és a nagyvilágban létrejött magyar kolóniákban a magyar nyelvi kultúrát és történelmi hagyományok ápolását egyaránt fenyegetik veszedelmek. Az előbbi helyeken a nemzetiségi elnyomás és hátrányos megkülönböztetés, a nyugati magyar szórványokban pedig az évről évre növekvő veszteségekkel járó asszimiláció. A kettő ellen az AK-nak hivatásához híven egyaránt kellene küzdenie. A nyugatiak esetében természetesen nem az anyagi, hanem a szellemi segítség eszközeivel.

A nyugati magyarokban is erős a hajlam és készség, hogy többet foglalkozzanak a hazával szomszédos országok magyarjainak sorsával, mint a maguk magyarként való megmaradása teendőivel. Mindenesetre javukra írható, hogy nehéz helyzetben lévő testvéreik érdekében vállalt szolgálatuk megelőzi önérdükük parancsát